

Міністерство освіти і науки України
імені академіка Степана Дем'янчука»
Педагогічний факультет
Кафедра початкової та дошкільної освіти

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**Підготовка майбутніх учителів початкової школи до
впровадження ігрових технологій у процесі вивчення
природничої освітньої галузі**

Виконала:

студентка педагогічного факультету
спеціальності 013 “Початкова освіта”

Цьока Марина Михайлівна

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, доцент

Марчук Оксана Олександрівна

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент Рівненського державного гуманітарного університету

Боровець Олена Віталіївна

Рівне – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	7
1.1. Наукові підходи до розуміння сутності підготовки майбутніх вчителів до реалізації ігрових технологій навчання	7
1.2. Мета і завдання вивчення природничої освітньої галузі	16
1.3. Дидактичні особливості застосування ігрових технологій на уроках у початкових класах	24
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	32
2.1. Компоненти готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі	32
2.2. Практичний стан підготовки студентів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі	41
2.3. Модель підготовки майбутніх вчителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі	52
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	67
3.1. Методика підготовки майбутніх вчителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі	67
3.2. Аналіз результативності експериментальної методики	78
Висновки до розділу 3	82
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Реформування загальної середньої освіти в Україні, зокрема запровадження Концепції «Нова українська школа» й Державного стандарту початкової освіти, вимагає суттєвих змін як самої педагогічної діяльності, її принципів, умов та засобів здійснення, так і змісту, форм та методів професійної підготовки вчителів початкових класів. Основоположними вимогами до їх професійної діяльності та професійної компетентності визначено володіння сучасними технологіями та методами навчання, що є не лише надійними засобами розвитку академічних здібностей молодших школярів, їх ключових компетентностей, а й інструментами збереження та розвитку унікальності й обдарованості кожної дитини, цінності дитинства та радості пізнання, міцного здоров'я й добробуту, створення атмосфери довіри, взаємоповаги та підтримки, що зазначено в Законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державному стандарті початкової освіти (2018), Розпорядженні КабМіну України № 988-р від 14.12.2016 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. та інших нормативно-правових актах. Серед таких новітніх технологій провідне місце посідають ігрові технології навчання, підготовка до реалізації яких на сьогодні стає пріоритетом вітчизняної освіти вчителів початкової школи, що зазначено в Наказі МОН України № 223 від 05.03.2018.

Проблему підготовки вчителів початкової школи до організації ігрової діяльності дітей розглянуто в працях А. Богуш, Т. Васютіної, О. Макарової, М. Марко, С. Кондратюк, Н. Кудикіної, Н. Мар'євич, Л. Хомич, К. Щербакової та ін.; ігрові вміння та ігрова компетентність педагогів – Н. Анікеєвої, В. Дубровського, Н. Кудикіною, О. Репринцевої, О. Савченко, О. Смирнової, О. Солнцевої та ін.; зміст готовності вчителя до професійної діяльності в умовах запровадження Концепції «Нова українська школа» – В. Вітюк, Н. Ларіонової, Н. Мельник та ін.; особливості її формування в умовах післядипломної освіти – Т. Гури, Н. Ларіонової, В. Пуцова, Н. Протасової, О. Савченко та ін.

З огляду на актуальність та практичну значущість проблеми, нами обрано тему магістерського дослідження: **«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі».**

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій в процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати теоретичні засади проблеми підготовки майбутніх учителів початкової освіти до впровадження ігрових технологій;
- 2) обґрунтувати сутність, мету і завдання вивчення природничої освітньої галузі;
- 3) з'ясувати стан готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі;
- 4) розробити модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до окресленого виду діяльності;
- 5) проаналізувати результати формувального експерименту.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки вчителів початкової школи у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – методика підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що підготовка майбутніх учителів початкової школи відбуватиметься ефективніше, якщо будуть враховані наступні педагогічні умови: формування ціннісного ставлення вчителів початкової школи до ігрової діяльності молодших школярів та ігрових методів навчання у процесі вивчення природознавства; спрямування змісту початкової освіти на оволодіння майбутніми вчителями ігровими технологіями навчання під час вивчення природничої освітньої галузі; використання активних

форм організації навчання студентів (дискусій, рольових ігор, тренінгів, проєктів), систематична організація групової навчальної діяльності.

Методи дослідження – аналіз та узагальнення наукової, навчально-методичної літератури дослідження; аналіз навчальних планів і програм; цілеспрямоване спостереження, аналіз процесу та продуктів діяльності майбутніх педагогів; анкетування й тестування; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний), математична обробка результатів дослідно-експериментальної роботи та їх інтерпретація.

Організація дослідження.

На першому етапі обґрунтовано актуальність проблеми; з'ясовано стан її розробленості в науково-педагогічній літературі; визначено програму та методику дослідження; проведено констатувальний експеримент.

На другому етапі проведено констатувальний експеримент; створено і теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій в процесі вивчення природничої освітньої галузі; проведено формувальний експеримент; узагальнено проміжні результати експерименту.

На третьому етапі здійснено експериментальну перевірку ефективності методики підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій в процесі вивчення природничої освітньої галузі; сформульовано загальні висновки.

Експериментальна база дослідження – Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янчука, педагогічний факультет. У експерименті взяли участь 40 студентів III курсу педагогічного факультету Інституту педагогічної освіти.

Наукова новизна одержаних дослідження:

– *вперше*: розроблено модель підготовки майбутніх учителів початкової освіти до впровадження ігрових технологій в процесі вивчення природничої освітньої галузі;

– *удосконалено* методику підготовки майбутніх учителів початкової освіти до впровадження ігрових технологій в процесі вивчення природничої

освітньої галузі;

– *набули подальшого розвитку* теорія і методика формування професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій навчання.

Практичне значення результатів дослідження полягає в доповненні змісту навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни «Методика викладання природознавства у початковій школі», систему діагностичних методик, ігрових технологій для обов'язкової та варіативної самостійної роботи. Основні положення та висновки дослідження доцільно використовувати під час розробки методичних матеріалів для самостійної, індивідуальної роботи студентів; результати дослідження можуть бути використані для оновлення змісту лекційних, практичних занять з методики викладання природознавства, організації педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри початкової та дошкільної освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка» С. Дем'янчука», студентському науково-практичному семінарі «Психолого-педагогічні засади формування освітнього середовища НУШ в умовах особистісно-зорієнтованого навчання» (4 червня 2020 р.).

Публікації. Основні положення магістерського дослідження висвітлено у наступних публікаціях:

1. Цьока М.М. Використання дидактичних ігор на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Збірник студентських наукових праць*. № 1 (13). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2020. 264 с. С. 143-150.

2. Цьока М.М. Педагогічний аналіз стану використання ігрових технологій на уроках природознавства. *Збірник студентських наукових праць*. № 2 (14). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2020. 220 с. С. 112-116.

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (90 найменувань). Загальний обсяг роботи – 123 сторінки, основний текст дослідження викладено на 97 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

1.1. Наукові підходи до розуміння сутності підготовки майбутніх вчителів до реалізації ігрових технологій навчання

З 2017 року в Україні розпочалось фундаментальне реформування початкової освіти, що знаменувалося прийняттям нових Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2019), утвердженням Концепції Нової Української школи та затвердженням Державного стандарту початкової освіти (Постанова КабМіну №87 від 21.02.2018) [24; 25].

Метою повної загальної середньої освіти визначено всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [25]. Для досягнення цієї мети у системі загальної середньої освіти, першим рівнем якої є початкова освіта, мають бути створені умови для формування ключових компетентностей учнів, серед яких є: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність тощо [25].

Спільними для всіх компетентностей, що зазначено у Законі України «Про освіту», є такі вміння як-то: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно

обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми [25]. Саме ці вміння мають бути сформованими в учнів вітчизняної школи вже на рівні початкової освіти. А місією української початкової школи визначено різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві [90]. Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; учень/учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України [59].

Згідно з Державним стандартом початкової освіти, початкова освіта в Україні має ґрунтуватися на таких ціннісних орієнтирах, як: 1) визнання унікальності та обдарованості кожної дитини, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення дітей на основі попереднього відбору; 2) цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини; 3) радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності; 4) розвиток вільної особистості шляхом підтримки самостійності, незалежного мислення, оптимізму та впевненості в собі; 5) міцне здоров'я та добробут, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку; 6) забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну

підтримку; 7) утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо); 8) плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави; 9) формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу [62]. Як зазначається у нормативних документах, головними викликами, які сьогодні стоять перед початковою школою і зумовили розроблення Концепції «Нова українська школа» та прийняття нового Державного стандарту з початкової освіти, є такі: - існуючі значні відмінності між школами, які територіально, соціально і демографічно працюють у різних умовах, що утруднює реальних доступ учнів до здобуття якісної освіти; - недостатньо розвинена мережа закладів дошкільної освіти, що унеможлиблює обов'язкову передшкільну підготовку дітей старшого дошкільного віку;

- невідповідність умов навчання, особливо 6-річних першокласників (наповнення класів, режим навчання, вимоги до приміщення, харчування, матеріальна база тощо), психофізіологічним особливостям розвитку учнів;

- збільшення ризиків погіршення фізичного та психологічного здоров'я дітей, що вимагає перегляду режиму їхньої навчальної діяльності, розвантаження і переструктурування змісту навчальних предметів;

- збільшення кількості дітей, які потребують особливого і тривалого психолого-педагогічного супроводу, логопедичної, соціальної і медичної допомоги, до чого не має достатньої підготовленості вітчизняних шкіл;

- неконкурентність сільських шкіл порівняно з міськими, про що свідчать результати ЗНО;

- гостра потреба у зміні навчального забезпечення, передусім – навчальних підручників, що мають відповідати інноваційним методам упровадження початкової освіти [40].

Серед головних чинників якісної початкової освіти визначені: повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;

різнобічне використання досягнень дошкільного періоду; осучаснення та оздоровлення освітнього середовища; впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів; технологічність методик навчання; моніторинговий супровід освітнього процесу і, що є для нас особливо важливим, - адекватна підготовка педагогічних кадрів [Нова]. А серед ключових компонентів формули нової школи поряд з: новим змістом освіти, оснований на формуванні компетентностей; наскрізним процесом виховання; децентралізацією та ефективним управлінням; педагогікою партнерства; орієнтацією на потреби дитини; новою структурою школи; справедливим розподілом публічних коштів; сучасним освітнім середовищем задекларований такий ключовий компонент як умотивований вчитель, який має свободу творчості й розвивається професійно [40].

Отже, здійснений аналіз нормативно-правових засад функціонування сучасної української початкової школи дає підстави стверджувати, що вони вимагають суттєвої зміни не тільки освітнього середовища, але і самої педагогічної діяльності, принципів, механізмів її здійснення.

Отже, все це зумовлює гостру актуальність наукового вивчення проблеми готовності українських учителів початкової школи до запровадження Концепції Нової української школи, застосування новітніх форм і методів навчання, що забезпечують реалізацію її принципів. Серед таких інновацій є ігрові технології навчання, що й є метою нашого магістерського дослідження.

Для з'ясування сутності готовності вчителів початкових класів до реалізації ігрових технологій навчання передусім розглянемо сутність таких понять як професійна готовність особистості у цілому та професійна готовність вчителя початкових класів до професійної діяльності зокрема.

Так, відповідно до Академічного тлумачного словника української мови, готовність – це певний стан, що виражає закінченість, кінцевий результат якої-небудь дії, етапу [1].

Здійснений аналіз наукової літератури з питань готовності особистості до професійної діяльності дає змогу стверджувати, що у психологопедагогічній науці вона розглядається у трьох вимірах - підходах:

1) особистісному - як: прояв індивідуально-особистісних якостей, що зумовлені характером діяльності; особливе інтегральне утворення з різноманітних властивостей та ставлень особистості (К. Абульханова, Л. Божович, О. Леонт'єв та ін.). У такому аспекті композиція готовності до діяльності складається з властивостей: інтелектуальної сфери (децентрація, рефлексія, критичність), моральної сфери (відповідальність), емоційної сфери (емпатія, почуття гумору), вольової сфери (саморегламентация, вольові якості), організаторської сфери (самоорганізація, самокерування) [64, с. 64];

2) діяльнісному – як функціональний стан, в якому активізуються психічні функції, як вміння мобілізуватися, активізувати свої фізичні та психічні ресурси для виконання діяльності (П. Гальперін, Є. Ільїн, Н. Левітов та ін.);

3) особистісно-діяльнісному - як цілісний прояв усіх сторін особистості, що забезпечує ефективність професійної діяльності (А. Деркач, С. Максименко та ін.).

Для визначення специфічних особливостей професійної готовності вчителів початкових класів важливо зупинитися на специфіці їх професійної діяльності у сучасних умовах.

Особливості професійної діяльності сучасного вчителя початкових класів (професійні компетентності, знання, уміння та навички, що їх складають), який працює за Концепцією «Нова українська школа», нормативно визначені у Професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (затверджений Наказом Міністерства соціальної політики №1143 від 10.08.2018) [63].

Зауважимо, що професійним стандартом зафіксовано 8 головних трудових функцій вчителів початкових класів відповідно до 6-8 рівнів національної рамки кваліфікацій, а саме: 1) планування і здійснення освітнього процесу; 2) забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі та родині; 3) створення освітнього середовища; 4) рефлексія та професійний саморозвиток; 5) проведення педагогічних досліджень; 6) надання методичної допомоги колегам з питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів початкових класів закладу загальної середньої освіти; 7)

узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація педагогічній спільноті; 8) оцінювання результатів роботи вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти [63].

Повертаючись до другої функції учителя початкових класів - забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі та родині - необхідно підкреслити, що він має:

- знати: методи, форми й засоби навчання та забезпечення взаємодії під час освітнього процесу; сучасні технології навчання в початковій школі; форми організації освітнього процесу та форми взаємодії учнів і вчителя;

- вміти: передбачати доцільні методи, форми й засоби навчання та забезпечення взаємодії під час освітнього процесу, у тому числі і зворотного зв'язку, під час проєктування діяльності учнів та вчителя на уроці; планувати застосування сучасних навчальних технологій під час проєктування уроку; організовувати навчання у різних формах (урок та позаурочні форми: екскурсія, домашня робота, гурткова робота тощо); організовувати різні форми навчальної діяльності учнів (індивідуальну, парну, групову, колективну, фронтальну), забезпечувати зворотний зв'язок з учителем, тощо [63].

Отже, новим Професійним стандартом зафіксовано вимоги до володіння вчителем початкової школи сучасними технологіями та формами навчання, що і забезпечує його ефективну діяльність в сучасних умовах, при цьому ці технології та форми мають бути інструментами збереження та розвитку унікальності та обдарованості кожної дитини, цінності дитинства та радості пізнання, міцного здоров'я та добробуту, створення атмосфери довіри, взаємоповаги та підтримки.

Особливості професійної діяльності вчителів початкової школи стали предметом наукових досліджень Н. Бібік, Л. Коваль, О. Савченко, О. Стахової, Л. Хоміч та ін.

Більшість науковців зазначають, що на відміну від вчителя середньої та старшої школи, який викладає один предмет або предмети однієї освітньої галузі, педагог початкових класів викладає навчальні дисципліни різних профілів, що висуває особливі вимоги до нього – широту світогляду, загальнонаукову обізнаність, енциклопедичну підготовленість тощо. Проте головною

особливістю, що зумовлює специфіку викладання вчителя початкової школи є, безумовно, вікова категорія його учнів – молодших школярів.

Молодший шкільний вік є особливим віковим періодом розвитку людини, що розпочинається кризою 6 років та завершується кризою початку підліткового віку. Це період інтенсивного фізичного та психічного розвитку дитини, що передусім детермінується розвитком її головного мозку та всієї центральної нервової системи. За даними сучасної нейропсихології саме у молодшому шкільному віці відбувається найбільш інтенсивний розвиток неокортексту, а у віці 6-7 років забезпечується нейропсихологічна готовність до систематичних розумових навантажень. Проте продовжується інтенсивний розвиток третього функціонального блоку головного мозку дитини (за О. Лурія), що відповідає за свідоме програмування та регуляцію психічної діяльності дитини, тому регулювальні та гальмувальні функції кори головного мозку на його підкоркові структури ще є недостатніми. Це виявляється в особливостях поведінки, емоційних реакціях та специфіці навчальної діяльності дітей: молодші школярі легко відволікаються, нездатні до довготривалого зосередження, легко збудливі, емоційні тощо [15, с. 22].

Пріоритетним є розвиток навичок спілкування, соціальної взаємодії у молодшому шкільному віці, адже саме в цьому віці відбувається новий етап соціалізації дитини, встановлення дружніх стосунків, що забезпечують розуміння дитиною самої себе та свого місця у суспільстві. У цілому саме у молодшому шкільному віці, на думку багатьох дослідників, відбувається активне становлення соціальної компетентності особистості, що детермінує її розвиток на подальших етапах онтогенезу.

Відтак, вкрай важливим для вчителя початкових класів є використання парних та групових (командних) форм роботи, що активізують механізми спілкування, соціальної взаємодії, забезпечують формування комунікативних умінь учнів.

Таким чином, вікові особливості розвитку молодших школярів висувають особливі вимоги до викладацької діяльності, професійної підготовки вчителів та їх професійної компетентності в цілому.

Незважаючи на зазначені специфічні особливості педагогічної діяльності в цілому та професійної діяльності вчителя початкових класів зокрема, її структура відповідає загальній структурі діяльності (О. Леонт'єв та ін.), що має три головні фази: 1) проєктувальну – виявлення суперечностей, формулювання проблеми та визначення проблематики, визначення цілей (довго та коротко термінальних), з'ясування критеріїв, оцінка освітніх стратегій (видів навчання) та вибір оптимальних, вивчення ресурсів, побудови програми діяльності; 2) технологічну – реалізація програми; 3) рефлексивну – критичний аналіз, оцінка та самооцінка результатів (за О. Новіковим [60]).

Отже, результати здійсненого теоретичного аналізу дають підстави підготувати вчителів початкової школи до професійної діяльності розуміти складне, багатокомпонентне професійно-особистісне явище, зміст якого складає інтеграція ціннісного, когнітивного, конструктивного та рефлексивного компонентів, та яке зумовлюється особливостями педагогічної діяльності фахівця, визначає її ефективність, й є результатом його тривалої професійної підготовки та професійного розвитку.

Оскільки магістерське дослідження спрямоване на визначення особливостей підготовки вчителів початкової школи до реалізації ігрових технологій навчання, розглянемо специфіку саме такої діяльності педагогів.

Серед практичних методів навчання, що на думку класиків педагогіки (Ю. Бабанський, І. Підласий та ін.) забезпечують застосування отриманих учнями знань у процесі вирішення практичних задач, виокремлюється ігрові методи. Щодо місця ігрових методів навчання в загальній їх класифікації, то потрібно зазначити, що деякі вчені відносять їх до самостійного класу методів (Н. Кудикіна, О. Савченко та ін.), деякі розглядають як підклас практичних методів навчання (І. Підласий та ін.). Вони, як зазначає О. Савченко та ін., є дуже поширеними у початкових класах та, незважаючи на свою природню форму, вимагають суттєвої підготовки вчителя початкової школи для того, щоб забезпечувати досягнення цілей освітнього процесу [68; 69].

В освітньому процесі початкової школи ігрова діяльність, на думку Н. Кудикіної, є багатофункціональним педагогічним методом, ефективність

якого забезпечується через: урахування вікових та індивідуальних потреб учнів, особистісно орієнтований підхід до кожної дитини, встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків між педагогами і дітьми; ставлення до гри як історично сформованої діяльності, яка має генетичний зв'язок з народною культурою. Відтак, для використання ігрової діяльності як педагогічного методу вчитель має бути спеціально професійно підготовленим [43, с. 7].

Проблема готовності вчителів початкової школи до реалізації ігрових методів навчання, а також педагогічного супроводу ігрової діяльності дітей, її педагогічного керівництва вивчалась у працях С. Кондратюк, Н. Кудикіної, Н. Мар'євич, К. Щербакової та ін.

Так, як зазначає Н. Мар'євич, готовність учителя до реалізації ігрових методів навчання (яку авторка розглядає у контексті музично-ігрової діяльності молодших школярів) є цілісним емоційно-психологічним та змістово-методичним утворенням, що поєднує налаштованість фахівців на організацію ігрової діяльності, засвоєння ними системи знань, формування 47 вмінь організації, оцінювання її результативності в розв'язанні завдань виховання молодших школярів. А керівництво музично-ігровою діяльністю молодших школярів визначено організацією паритетно-творчої суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя й учнів у процесі етапного розгортання гри з установкою на створення адекватного віковій специфіці ігрового середовища задля активізації дитячої творчої діяльності [53].

Здійснення ефективного педагогічного керівництва ігровою діяльністю учнів, за твердженням Н. Кудикіної, можливе лише при умові забезпечення: гармонізації впливів педагогів з виявленням, розвитком і саморозвитком особистісного потенціалу учнів, забезпечення повноцінного функціонування всіх структурних компонентів ігрової діяльності, систематизації різноманітних ігор, моделювання ігрової діяльності, педагогізації ігрового середовища; організації діяльності педагогів на наукових засадах [43]. Тобто, незважаючи на змістові властивості самого явища педагогічного керівництва, що передбачає домінуючу активність педагога в розгортанні ігрової діяльності дітей, у дослідженнях науковців акцентується на обов'язковості гармонізації ролі

вчителя та учня, прагненні вибудувувати партнерські стосунки. Як зазначає К. Щербакова, дорослий має організовувати ігрову діяльність дитини на засадах демократичного керівництва, без зайвої регламентації [86, с. 245].

Проте варто відзначити, що більшість із зазначених наукових праць присвячені педагогічному керівництву ігрової діяльності дошкільників та молодших школярів, але саме у позаурочний час.

1.2. Мета і завдання вивчення природничої освітньої галузі

Метою природничої освітньої галузі для загальної середньої освіти є формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі.

Відповідно до окресленої мети, головними завданнями природничої освітньої галузі у початковій школі є:

- виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля;
- формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до участі у природоохоронних акціях;
- розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження);
- поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього [89].

Відповідно до зазначених мети і завдань, виокремлено такі змістові лінії: «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я у рукотворному світі».

Змістова лінія «Я пізнаю природу» спрямована на формування дослідницьких умінь школярів через підтримку допитливості та інтересу до спостережень, експериментів та моделювання для пошуку відповідей на запитання про навколишній світ.

Змістова лінія «Я у природі» передбачає розвиток уявлень молодших школярів про об'єкти та явища природи, встановлення зв'язків між неживою і живою природою, формування бережливого ставлення до природи; вироблення навичок екологічно доцільної поведінки в докiллі.

Змістова лінія «Я в рукотворному світі» спрямована на формування загальних уявлень про світ, створений людиною, понять про взаємозв'язки людини і природи, слугує джерелом натхнення для пошуку та втілення дитячих винахідницьких ідей та проектів [59].

Провідна роль у вивченні природничої освітньої галузі належить дослідженням (спостереженням, експериментам), екскурсіям, природоохоронній та проектній діяльності школярів.

Природнича освітня галузь гармонійно інтегрується майже з усіма освітніми галузями, визначеними у Державному стандарті початкової освіти, бо природа є одним із найцінніших чинників розумового, патріотичного, трудового, естетичного розвитку особистості дитини.

Навчальний курс «Я досліджую світ», у якому інтегруються 3 або 7 освітніх галузей (відповідно до обраної типової освітньої програми), володіє великими можливостями для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Це зумовлено тим, що його вивчення ґрунтується на безпосередніх дитячих спостереженнях за навколишніми явищами та об'єктами природи, елементарних дослідженнях які проводять учні [66, с. 62].

Назва інтегрованого курсу зорієнтовує вчителя на організацію дослідницької діяльності молодших школярів. Кожному вчителю відомо, що молодші школярі надзвичайно допитливі, а тому дослідницький інтерес молодшого школяра при ознайомленні з багатогранністю навколишнього світу визначається наявністю таких запитань до вчителя, які потребують передусім встановлення причинно-наслідкових зв'язків і розкриття закономірностей. Отже, перед вчителем постає завдання, як зробити так, щоб учні могли шукати відповіді на власні запитання? Як правильно ставити запитання? Чи може учень скерувати власну пізнавальну діяльність самостійно?

Вирішити це завдання можливо за допомогою американської стратегії навчання – *Inquiry-based learning* – навчання-дослідження на основі запитів учнів. Сутність запропонованої стратегії навчання полягає у процесі конструювання молодшими школярами знань на основі формулювання власних запитів та пошуку відповідей на них. Слушною є думка співавтора підручника з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» І. Большакової, яка відзначає, що під час навчання за стратегією *Inquiry-based learning*, учитель не подає учням теоретичну інформацію, а спрямовує роботу таким чином, щоб учень самостійно ставив запитання; проводив дослідження, спостерігав, експериментував; робив висновки; формулював та обговорював власні ідеї, спираючись на наукові факти; розвивав критичне мислення. Під час такого навчання вчитель виступає в ролі фасилітатора, модератора [57].

Виокремлюють кілька рівнів навчання на основі запитів: структурований (вчитель пропонує алгоритм вирішення поставленої проблеми чи ситуації); закритий (учню надається питання для дослідження та заохочується самостійний пошук рішень); відкритий (самостійне дослідження учня за власним запитом, збирання та аналіз результатів, повідомлення та оцінювання результатів дослідження)

Запитання, що засновуються на запитах поділяються на види: запитання, які спонукають молодших школярів робити висновки на основі отриманої інформації – запитання для висновків; запитання, які спрямовані на те, щоб молодші школярі пояснювали інформацію та розуміли її значення – запитання з інтерпретацією; запитання, які потребують від молодших школярів передачі інформації; запитання, які змушують учнів прогнозувати та перевіряти свої знання – запитання для гіпотез [67, с. 100].

Цілком очевидно є думка про те, що запитання, які постають перед учнем початкової школи мають бути важливими і цікавими, а також такими, щоб на них можна було знайти відповідь. Як стверджує тренер НУШ І. Большакова, не всі запитання мають спиратися на факти, деякі запитання мають бути спрямовані на об'єктивні чинники, навчання на основі запитів завжди має починатися з непростой цікавої задачі. З цього виходить, що перед вчителем та учнем постає

проблема, вирішити яку необхідно відразу. Якщо діти не знайомі з якоюсь ситуацією, вчитель її детально описує. У більшості випадків вчитель просто розкриває цю проблему дітям, цікаво описуючи її, не коментуючи деталі та не наштовхуючи учнів на спосіб вирішення [5].

На уроках «Я досліджую світ» учні проходять такі етапи дослідження:

1 етап – зацікавлення. Учитель пропонує учням пригадати те, що вони знають у зв'язку із записаною ситуацією і що може допомогти її зрозуміти.

2 етап – запитання. Учні повинні ставити запитання стосовно проблеми і виявити ті, які найкраще підходять для її дослідження і вирішення.

3 етап – знаходження можливих відповідей. Працюючи у групах, учні шукають відповіді на свої запитання, організовують перше дослідження, роблять відкриття, обговорюють результати та обґрунтовують ідеї.

4 етап – постановка нових запитань.

5 етап – знаходження нової інформації. Після відповіді учні можуть подумати про те, чи завжди це відбувається саме таким чином, а якщо ні, які ще запитання, як важливу частину навчання, вибудовують зв'язки з попередніми ідеями.

6 етап – створення. На основі ідеї дослідження учні створюють продукт, презентують його та оцінюють.

7 етап – дискутування, презентація. Учні ставлять запитання, які спонукають до дій, що створюють додаткові запитання або ідеї. Вони цілеспрямовано та критично осмислюють інформацію, цінують та застосовують підготовки дітей; відкритості та спонтанності вчителя [5].

Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей у другому класі об'єднуються, утворюючи інтегрований курс «Я досліджую світ», для якого типовим навчальним планом встановлено тижневе навантаження 3 год.

Час на його вивчення у 1 класі komponується таким чином: на природничу освітню галузь відводиться 2 години, на технологічну – 1 година, на соціальну та здоров'язбережувальну і громадянську та історичну – по 0,5 годин на тиждень. Визначений розподіл годин між галузями в інтегрованому курсі «Я досліджую

світ» під час проведення інтегрованих занять може перерозподілятися протягом тижня/місяця залежно від мети і завдань інтегрованих тем та підготовленості класу до опрацювання програмового змісту за умови дотримання сумарної кількості годин з навчального предмета на кінець семестру/навчального року [57].

Серед методів дослідження, з якими школярі ознайомлюються вже у 1-му класі, особливу значущість має дослід. Він є більш складною формою вивчення природи, оскільки передбачає: визначення у штучних умовах особливостей об'єктів; створення спеціально підготовлених умов для їх проведення; формування вміння зіставляти явища і процеси, за якими спостерігають під час досліду, з тим, що відбувається у природних умовах, робити висновки і узагальнення. Тому на перших етапах навчання першокласникам доцільно пропонувати спостереження за дослідами. Під час демонстраційних дослідів учитель показує, як треба працювати з об'єктами природи під час виконання досліду, вказує, як і для чого слід проводити спостереження, на що варто звернути особливу увагу, як фіксувати результати, послідовність етапів проведення дослідів, як робити висновки. Таку роботу необхідно починати із ознайомлення з інструкцією, в якій дається план дій і пропонується певний спосіб фіксації результатів. Звертаємо увагу, що важливою вимогою до демонстрації дослідів є підготовка необхідного обладнання, його встановлення, щоб кожен учень міг спостерігати за діями вчителя. Важливо створити безпечні умови проведення та спостереження за дослідами. Під час демонстрації дослідів доцільно використовувати запитання практичного характеру. Для повторення і закріплення набутих знань – ставити дітям запитання, відповіді на які потрібно довести дослідом [20, с. 24].

Підкреслимо, що реалізація компетентнісного підходу вимагає організації опанування сутністю певних об'єктів, явищ, способів дій у безпосередній практичній діяльності. Пропоновані дитині види діяльності повинні сприяти активізації допитливості, пробудженню радості пізнання. До уроків необхідно добирати такі види завдань, які б сприяли усвідомленню дитиною цілісності природи, взаємозв'язків між її об'єктами та явищами. Важливо через систему

завдань формувати відповідальне ставлення до природи зокрема, навколишнього світу в цілому. Щоб сформувати його на рівні внутрішнього сприйняття, необхідно пропонувати дітям навчальні ситуації для самостійного прийняття/визначення рішень. Насамперед це стосується правил поведінки серед природи, участі в доступній природоохоронній діяльності починаючи з 1-го класу (догляд за рослинами й тваринами, виготовлення годівничок для птахів, збирання природного матеріалу для гербарію, виготовлення поробок та ін.). Екскурсії, уроки на свіжому повітрі окрім дидактичної мети реалізують завдання соціокультурного розвитку дитини, формування в неї емоційного інтелекту. Такі заняття можна урізноманітнити іграми-змаганнями, конкурсами тощо. У разі проведення нестандартних форм організації навчального процесу (уроків-екскурсій, уроків-імпровізацій, уроків-ігор, уроків-театралізацій тощо) у Класному журналі доцільно вказувати форму проведення уроків.

Типовою освітньою програмою інтегрованого курсу для другого класу визначено особистісний поступ молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, світоглядних орієнтацій, формування інформатичної, технологічної й інших ключових компетентностей, необхідних для життя та продовження навчання, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі [57].

Компетентнісний підхід – ключова ознака презентації змісту, процесу і результатів навчання в інтегрованому курсі. Це передбачає не лише достатній обсяг інформації про об'єкт пізнання, його якість, але й забезпечення дослідницької активності учнів у вияві причиново-наслідкових зв'язків; надання переваги знанням, які можна здобути самостійно, застосовувати набутий досвід у нових ситуаціях [38, с. 24].

Новий ступінь навчання в 2-му класі базується на результатах отриманих у першому класі. Опрацювання програмового змісту ґрунтується на частково-пошуковому методі навчання, який спрямований на розв'язання стрижневого

завдання предмета, пов'язаного із формуванням способів навчально-пізнавальної діяльності учнів; мисленнєвих дій та операцій; вироблення уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки у природі [57].

Чільне місце у реалізації інтегрованого курсу відводиться творчим завданням, які передбачають застосування знань у незнайомій ситуації (включають вправи з елементами пошукової й дослідницької діяльності, з елементами творчості).

Широко мають застосовуватися завдання, спрямовані на формування навиків самостійної роботи учнів з інформацією, засвоєння норм етичного, естетичного, морального ставлення людини до природи.

В основу навчання має бути покладено діяльнісний підхід, який покликаний змістити акценти в освіті на активну діяльність. Діяльнісний підхід – є цілеспрямованою системою націленою на результат, який може бути досягнутий тільки у тому випадку, коли буде зворотній зв'язок. Тому у навчанні даного курсу перевага надається практичним роботам, демонстраційним і лабораторним дослідом, спостереженням в природі, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, а також практичній діяльності з охорони природи [7].

Важливе значення у формуванні особистісного ставлення до об'єктів вивчення належить практико-орієнтованим проектам, які передбачають вивчення природи рідного краю, проблем, пов'язаних з навколишньою природою, формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Реалізуючи інформаційні проекти – розповіді в самій різноманітній формі – усній, письмовій, вокальної пісні, підготовці презентаційних матеріалів тощо, у школярів формують способи самоорганізації навчальної діяльності, вміння роботи з інформацією (пошук необхідної інформації в довідкових виданнях, в тому числі на електронних носіях, у мережі Internet), комунікативні та комунікаційні уміння та навички [20].

Рекомендовано залучати учнів другого класу і до участі у творчих проектах, що створює умови для потенціалу молодших школярів. Кінцевим продуктом творчого проекту можуть бути малюнок, журнал, альманах, газета,

екологічний знак, плакат, постер, збірка, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято, вистава, сценка, годівниця, тощо.

Проектну діяльність необхідно спрямовувати не стільки на поглиблення знань учнів з певного питання, скільки на набуття досвіду самостійного виконання завдань, уміння формулювати задачі і ставити запитання, працювати в команді, знаходити нестандартні і оригінальні рішення проблеми, розкрити свій індивідуальний потенціал, проявити творчість.

У 2 класі значну увагу приділяють дослідницькому методу навчання, який передбачає організацію процесу отримання нових знань. Принципова відмінність дослідження від проектування полягає в тому, що дослідження не передбачає створення будь-якого заздалегідь планованого об'єкта. Дослідження – це процес пошуку невідомого, нових знань, а проектування – вирішення певного, чітко усвідомленого завдання. Уміння проводити самостійні дослідження, осягнення істини легко прищеплюються і переносяться в подальшому на всі види діяльності, якщо вчитель створює для цього певні умови.

Однією із пропонованих форм роботи у 2 класі є екскурсія (кожної пори року). Вона дозволяє проводити спостереження, вивчати тіла і явища природи в природних або штучно створених умовах. Зміст екскурсій повинен мати безпосередній зв'язок із пройденим на попередніх уроках матеріалом, або випереджувальний характер. У той же час отримані на екскурсіях результати спостережень і зібрані матеріали доцільно використовувати на наступних уроках. Екскурсія в природу є однією з доступних форм роботи з молодшими школярами з краєзнавства, у ході якої учні знайомляться з тілами і явищами природи в межах свого району, села, міста [59].

Організовуючи урок-екскурсію потрібно пам'ятати, що такі уроки мають іншу структуру і потребують певних завдань для кожного етапу уроку. Перед проведенням екскурсії потрібно скласти список і підготувати необхідне обладнання (блокнот, олівці, ручки, пакетики для збору природного матеріалу, гербарні папки, сачки, біноклі, лупи, гномон, компас, термометр, мірна стрічка, снігомірна лінійка (рейка), картки-визначники тощо); продумати місце, час проведення екскурсії, розробити маршрут, підібрати загадки, вікторини, вірші,

ігровий матеріал тощо, підготувати інструктаж. Під час вступної бесіди окреслюють тему, мету екскурсії, актуалізують набутий досвід з теми. Самостійна робота учнів під час екскурсії супроводжується коментарями вчителя. Важливим етапом уроку-екскурсії є звітування дітей про виконану роботу, демонстрація зібраного матеріалу. За необхідності вчитель (або учень) може виступити з додатковими повідомленнями. Завершується екскурсія заключною бесідою та підведенням підсумків.

1.3. Дидактичні особливості застосування ігрових технологій на уроках у початкових класах

Найважливішим завданням початкової школи є підготовка високоосвічених, творчих особистостей, які готові до постійного самовдосконалення та активної діяльності в швидкозмінних соціально-економічних умовах. Школярам потрібно дати найсучасніші знання й практичну підготовку, які б забезпечували більш продуктивне рішення різних життєвих проблем у майбутньому. У роботі з учнями початкових класів необхідне впровадження активних форм і методів навчання, серед яких вагоме місце посідають ігрові технології. Гра є найбільш природною формою взаємодії між дітьми, саме у грі школярі розвиваються вільно і гармонійно. Застосування вчителями початкових класів ігрових технологій дає змогу мобілізувати інтелектуальні сили учнів та активізувати самостійний пошук шляхів розв'язання нестандартних завдань [18].

Проблема виховання особистості дитини на основі особистісно орієнтованого підходу зумовила зміну пріоритетних цілей початкової школи. Кожна дитина має відчувати себе повноправним суб'єктом навчальної діяльності. Тому, виникає потреба в оновленні вчителями початкових класів педагогічного інструментарію. Особливо ефективним, на нашу думку, є застосування на уроках у початковій школі ігрових технологій навчання. Ігрові технології залишаються унікальною формою навчання, яка дозволяє зробити його цікавим й захоплюючим для учнів молодших класів.

Технологія в загальному розумінні трактується, як наука про майстерність, про те, як краще досягти бажаного результату. Педагогічна технологія – це науково обґрунтована системна модель діяльності вчителя, яка містить опис алгоритму його дій у розв’язанні певної навчально-виховної проблеми [4, с.16].

Існують різні підходи до визначення поняття «ігрові технології». Зокрема, І. Дичківською ігрові технології визначаються як «ігрова форма взаємодії педагога і дітей, що сприяє формуванню вмінь розв’язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету [19].

У свою чергу, Г. Селевко до поняття «ігрові педагогічні технології» включає досить широку групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Педагогічна гра має чітко поставлену мету навчання і відповідний педагогічний результат, які можна обґрунтувати, виділити в явному вигляді та охарактеризувати навчально-пізнавальною спрямованістю [71, с. 52].

Отже, гра є невід’ємною складовою уроку в початковій школі. Використання ігрових технологій у процесі навчання молодших школярів відповідає їхнім природним потребам, спрямоване на підвищення якості освіти, розвиток пізнавальної активності та творчої індивідуальності учнів. Особливість ігрових технологій полягає у створенні вчителем навчальних ситуацій, які допомагають учням початкових класів досягти успіху, вони стимулюють потяг до знань, бажання пізнавати нове, відшукати способи розв’язування нестандартного завдання тощо. Саме під час ігрової діяльності учні молодших класів відчувають себе дійсно вільними, задовольняються їхні інтелектуальні та емоційні потреби.

Зокрема, С. Шмаков виділяє такі риси гри: – вільна розвивальна діяльність, яка робиться лише за бажанням дитини, задля задоволення від самого процесу діяльності, а не тільки від результату (процедурне задоволення); – творчий, значною мірою імпровізований, дуже активний характер цієї діяльності («поле творчості»); – емоційна піднесеність діяльності, суперництво, змагальність, конкуренція, атракція тощо (почуттєва природа гри, «емоційна напруга»); –

наявність прямих або непрямих правил, які відображають зміст гри, логічну та часову послідовність її розвитку. Так, Д. Ельконін визначив чотири рівні розвитку дитячих ігор, а саме: – перший рівень – це ігрові дії дитини, які відтворюють поведінку дорослих і спрямовані на іншу людину, тобто ігри, які передбачають найбільш просту форму людського спілкування; – другий рівень – ігрові дії, які послідовно відновлюють систему діяльності дорослих з початку й до кінця; – третій рівень – виділення у грі певної ролі дорослого та її виконання; – четвертий рівень – здібність гнучко змінювати тактику поведінки й переходити від однієї ролі до іншої в межах розвитку сюжету однієї і тієї ж гри, контролюючи не тільки свою, але й чужу рольову поведінку, розігруючи в грі цілісну сюжетно-рольову виставу [88, с. 87]

Різноманітність та багатоваріантність ігор зумовлюють необхідність їх класифікації. На нашу думку, найвдалішою та найдосконалішою є класифікація ігор за Г. Селевком, а саме:

- за видом діяльності: фізичні, інтелектуальні, трудові, соціальні, психологічні;
- за характером педагогічного процесу: навчальні, тренувальні, контролюючі, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвиваючі; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні та інші; – за характером ігрової методики: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, ігри-драматизації; – за предметною сферою: математичні, хімічні, музичні, літературні, трудові, виробничі тощо; – за видом ігрового середовища: без предметів, з предметами, комп'ютерні, телевізійні та інші [71, с. 34].

У свою чергу, С. Шмаков розкриває у своїх працях феномен гри:

1. Гра – багатогранне поняття. Воно означає заняття, відпочинок, розвагу, забаву, змагання, вправу, тренінг, дозвілля, у процесі яких виховні вимоги дорослих до дітей стають їх вимогами до самих себе, отже, активним засобом виховання й самовиховання. Воно виступає самостійним видом діяльності дітей різного віку, принципом і способом їх розвивальної життєдіяльності, методом пізнання дитини й методом організації її життя та неігрової діяльності.

2. Ігри дітей є найвільніша, природна форма вияву їх діяльності, у якій усвідомлюється, вивчається навколишній світ, відкривається широкий простір для вияву свого «Я», особистої творчості, активності, самопізнання, самовираження.

3. Гра, володіючи синтетичною властивістю, вбирає в себе сторони інших видів діяльності, виступає в житті дитини багатогранним явищем. Вона – перший ступінь діяльності дитини-дошкільника, початкова школа його поведінки, нормативна й нормальна діяльність молодших школярів, підлітків і юнацтва, свої цілі по мірі дорослішання учнів.

4. Гра є потребою дитини, що змінює: її психіку, інтелект, біологічну фундацію. Вона – специфічний, чисто дитячий світ життя дитини. Гра є практика розвитку.

5. Гра – шлях пошуку дитиною себе в колективах співтоваришів, вихід на соціальний досвід, культуру минулого, теперішнього часу й майбутнього, повторення соціальної практики, доступної розумінню.

6. Гра – свобода саморозкриття, саморозвитку з опорою на підсвідомість, розум і творчість. Продукт її – насолода її процесом, кінцевий результат – розвиток реалізованих у ній здібностей.

7. Гра – головна сфера спілкування дітей. У ній розв'язуються спірні питання міжособистісних взаємин, сумісності, партнерства, дружби, товариства.

У грі пізнається й отримується соціальний досвід стосунків людей. Гра соціальна за своєю природою й безпосередньому насиченню, будучи відображеною моделлю поведінки, вияву й розвитку складних самоорганізуючих систем і практикою творчих рішень, переваг, виборів вільної поведінки дитини, сферою неповторної людської активності [28, с. 10].

Таким чином, ми робимо висновок, що гра є найприроднішою й найцікавішою діяльністю дитини, яка супроводжує її все життя. Вона є джерелом її фізичного та психічного здоров'я, методом навчання та виховання, способом отримання інформації, основою розвитку творчих сил та здібностей дітей. Особливістю застосування елементів ігрової діяльності у початкових класах є те, що школярі набувають досвіду самостійного опрацювання нового матеріалу.

У своїх дослідженнях Г. Селевко розглядає спектр цільових орієнтацій, що містить ігрова технологія: – дидактичні: розширення кругозору, пізнавальна діяльність; застосування знань, умінь, навичок у практичній діяльності; формування умінь і навичок, необхідних у практичній діяльності; розвиток трудових навичок; – виховні: виховання самостійності, волі; формування певних підходів, позицій, етичних, естетичних і світоглядних установок; виховання співпраці, колективізму, товариськості, комунікативності; – розвивальні: розвиток уваги, пам'яті, мови, мислення, умінь порівнювати, зіставляти, уяви, фантазії, творчих здібностей, емпатії, рефлексії, уміння знаходити оптимальні рішення; – соціалізуючі: залучення до норм і цінностей суспільства; пристосовування до умов середовища; стресовий контроль, саморегуляція; навчання спілкування, психотерапія [71, с. 65].

Правильно підібрані та організовані ігри викликають і підтримують в учнів інтерес до навчання. Гра допомагає школярам легше пережити зроблені помилки та подолати невдачі та труднощі. Коли проводиться цікава гра, в учнів з'являється бажання вивчати та запам'ятовувати новий матеріал. В. Коваленко зазначила, що «включення в урок ігрових моментів робить процес навчання цікавим і веселим, створює в дітей бадьорий робочий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу» [35, с. 12].

Тому, ігри, які застосовують у роботі з молодшими школярами, мають відповідати навчальній програмі. Ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними. Необхідно враховувати вікові особливості учнів, забезпечувати різноманітність ігор та залучати до гри усіх учнів.

Так, Г. Селевко виділяє структуру гри як діяльності та як процесу. До структури гри як діяльності він включає: постановку мети, планування, реалізацію мети, аналіз результатів. До структури гри як процесу входять: ролі, які взяли на себе гравці; ігрові дії як засіб реалізації цих ролей; ігрове використання предметів, заміщення реальних речей ігровими; реальні відносини між гравцями; сюжет (зміст) – сфера діяльності, умовно відтворювана в грі [71, с. 52].

У свою чергу, О. Савченко виділяє такі компоненти структури ігрової діяльності: – спонукальний – потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі; – орієнтувальний – вибір засобів і способів ігрової діяльності; – виконавський – дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету; – контрольньо-оцінний – корекція і стимулювання ігрової діяльності [69, с. 191].

Вивчення проблеми застосування ігрових технологій в початкових класах свідчить про те, що використовувати їх на уроках необхідно систематично і цілеспрямовано, починаючи з простих ігрових ситуацій. Під час ігрової ситуації необхідно заздалегідь планувати діяльність учнів, спрямовуючи їх на досягнення мети. Ігрове завдання, яке стоїть перед молодшими школярами має збігатися з навчальним та бути під силу кожній дитині. Ефективність ігрової діяльності молодших школярів залежить від готовності учнів до гри, чіткої постановки завдань гри, контролю дій учасників гри. Проте варто не забувати і про труднощі, які виникають при застосуванні ігрових технологій. Проведення уроку в початкових класах з застосуванням ігрових технологій вимагає ґрунтовної методичної підготовки вчителя. Ігрові технології навчання вимагають більшої затрати часу та енергії порівняно з традиційними методами навчання [56].

Отже, використання ігрових технологій особливо доцільним є у роботі з учнями початкових класів. Саме для ефективності освітнього процесу вчителям необхідно традиційні форми організації навчання комбінувати з ігровими технологіями. Ігрові технології на уроках допомагають вчителю активізувати й інтенсифікувати діяльність молодших школярів. Під час проведення уроку з застосуванням ігрових технологій, вчитель повинен вміло управляти емоціями молодших школярів, не нав'язувати свої думки, а скеровувати їхню активність у потрібне русло. Завдяки ігровим технологіям в класі створюється сприятливий психологічний клімат, активізується навчальна діяльність школярів, підтримується інтерес до навчання. Емоційна забарвленість гри допомагає школярам легше пережити невдачі та подолати труднощі під час навчання. Ігрові технології навчання сприяють розвитку у молодших школярів самостійності, творчості, винахідливості, кмітливості, відповідальності, цілеспрямованості.

Висновки до розділу 1

Здійснений аналіз сучасної нормативно-правової бази щодо вимог до професійної діяльності сучасного вчителя початкової школи в Україні (Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», Державний стандарт початкової освіти, Концепція Нової української школи); наукових підходів щодо сутності готовності особистості до педагогічної діяльності зокрема, сучасних концепцій гри як провідної діяльності людини, а також наукових праць, присвячених дослідженню ігрових методів навчання, у тому числі у контексті діяльнісного підходу в освіті та підходу «навчання через гру», дали підстави під професійною підготовкою вчителів початкової школи до реалізації ігрових технологій розуміти складний, спеціально організований процес у системі початкової педагогічної освіти, динамічну педагогічну систему в її змістовій, організаційній та операційно-технологічній цілісності, що забезпечує формування та розвиток готовності педагогів до застосування різних ігрових стратегій, технік, прийомів для досягнення освітніх цілей, цілісного проектування та супроводу ігрової діяльності молодших школярів,

Метою природничої освітньої галузі для загальної середньої освіти є формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі.

Відповідно до окресленої мети, головними завданнями природничої освітньої галузі у початковій школі є: виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля; формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до участі у природоохоронних акціях; розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження); поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива

природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього.

Використання ігрових технологій особливо доцільним є у роботі з учнями початкових класів. Саме для ефективності освітнього процесу вчителям необхідно традиційні форми організації навчання комбінувати з ігровими технологіями. Ігрові технології на уроках допомагають вчителю активізувати й інтенсифікувати діяльність молодших школярів. Під час проведення уроку з застосуванням ігрових технологій, вчитель повинен вміло управляти емоціями молодших школярів, не нав'язувати свої думки, а скеровувати їхню активність у потрібне русло. Завдяки ігровим технологіям в класі створюється сприятливий психологічний клімат, активізується навчальна діяльність школярів, підтримується інтерес до навчання. Емоційна забарвленість гри допомагає школярам легше пережити невдачі та подолати труднощі під час навчання. Ігрові технології навчання сприяють розвитку у молодших школярів самостійності, творчості, винахідливості, кмітливості, відповідальності, цілеспрямованості.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Компоненти готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Аналіз наукових джерел з проблеми готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій в освітньому процесі, а також обґрунтування теоретичних положень окресленої проблеми, висвітлених у першому розділі магістерського дослідження, дали підстави дати власне визначення цього поняття.

Готовність майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі є набутою під час навчання особистісною якістю, що проявляється у взаємодії мотиваційних настанов, засвоєних педагогічних і природничих знань, сформованих умінь використовувати їх у навчанні природознавства та комунікативних умінь і здатності до реалізації їх у процесі використання ігрових технологій. Це особливе якісне новоутворення особистості майбутнього педагога проявляється в процесі підготовки і засвідчує певний рівень його професійного розвитку.

Систему формування професійної готовності складають такі структурні компоненти: мета і завдання формування професійної готовності; принципи, форми і методи формування готовності; планування системи формування готовності; пізнання результатів процесу формування професійної готовності до педагогічної діяльності (рівні, причини, фактори, умови) [21, с. 56].

Дослідники І. Гребенев, І. Підласий, О. Тарасова та ін. зазначають, що в процесі професійної підготовки майбутній учитель здобуває спеціальні знання, оволодіває вміннями, вивчає методику навчання предметів. Узагальнення різних підходів дослідників до визначення структури готовності дозволило нам виокремити наступні основні критерії готовності майбутніх учителів початкових

класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі: мотиваційний, змістовий, процесуальний [17, с. 13].

Мотиваційний компонент готовності вчителя до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі визначається нами як система, яка включає в себе різноманітні установки особистості, що зумовлюють педагогічну діяльність і формування в учнів початкової школи предметної природознавчої компетентності засобами ігрової діяльності: інтереси, переконання, спонуки, зацікавленість і позитивне ставлення до означеної діяльності, усвідомлення необхідності оволодіння обсягом теоретичних знань та практичних умінь, сформованість професійно-значимих установок і прагнень до самовдосконалення, які пов'язані із здійсненням практично-значущої професійної діяльності. В українському педагогічному словнику подається поняття «мотивація» як «система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [43, с. 7].

Передумовою підготовки майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі слугує потреба в зазначеній педагогічній діяльності, на основі якої формуються різні ланки педагогічної мотивації, які відображають уподобання, ціннісні орієнтації, загальну спрямованість і стійкість інтересу до цієї діяльності, особистісну значущість природознавства для вчителя.

Змістовий компонент готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі у молодших школярів розглядаємо як систему засвоєних у процесі навчання теоретичних і практичних знань про принципи, форми, методи, прийоми, засоби, технології організації освітнього процесу з природознавства взагалі та специфіку упровадження ігрових технологій зокрема. Цей компонент складає сукупність усіх знань про природу, педагогіку, психологію і методику навчання природознавства, методику організації ігрової діяльності.

Змістовий компонент передбачає науково-теоретичну підготовку з метою формування у майбутніх учителів початкової школи характеристики, що включає психолого-педагогічний, дидактико-методичний, поліпредметний

природничий зміст і є достатньою для формування природознавчої компетентності у молодших школярів. Він тісно пов'язаний з діями особистості педагога, спрямованими на впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Ми вважаємо, що рівень набутих знань залежить від змісту теоретичної і методичної підготовки студентів, розвитку їхніх творчих здібностей, наявності педагогічного досвіду, що виявляється у процесі виконання різних педагогічних завдань. Ґрунтовність знань можна перевірити тільки на практиці, в процесі якої теоретичні знання знаходять своє практичне відображення [20, с. 24].

Процесуальний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі у молодших школярів – це необхідний обсяг педагогічних умінь і навичок забезпечувати якість навчання природознавства засобами ігрових технологій. Він характеризується наявністю у вчителя практичних умінь, необхідних для розвитку інтересів школярів до природознавства: вміння організації такої роботи, вміння використовувати різні форми і методи навчання природознавству для впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі у молодших школярів, вміння аналізувати та здійснювати корекцію своєї роботи. Процесуальний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи за своєю суттю можна співвіднести з практичним, виконавчим або конструктивним. Це оволодіння майбутнім учителем початкової школи сукупністю практичних умінь і навичок використання усіх форм, методів, прийомів, засобів впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі у молодших школярів. Процесуальні можливості формуються в процесі професійного навчання і залежать від педагогічних здібностей та творчого потенціалу майбутнього вчителя [61, с. 56].

Таким чином, професійна готовність майбутнього вчителя початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі являє собою складну характеристику, до основних структурних компонентів якої відносяться мотиви, позитивні установки професії, професійно

важливі риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, практичних навичок і комунікативних умінь. Компоненти готовності майбутнього вчителя початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, об'єднуючись у єдине ціле, створюють систему професійної готовності та виступають важливим фактором підготовки вчителя до професійної діяльності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристики компонентів готовності майбутнього вчителя початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Компоненти	Характеристика
Мотиваційний	Мотивація, інтереси, переконання, зацікавленість і позитивне ставлення до педагогічної діяльності як процесу впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі; прагнення займатися педагогічною діяльністю; усвідомлення необхідності оволодіння певним обсягом знань для продуктивної педагогічної діяльності; усвідомлене бажання досягти успіху в професійній педагогічній діяльності, пов'язаної з формуванням в учнів початкової школи предметної природознавчої компетентності; потреба в реалізації одержаних знань з природознавства у педагогічній практиці.
Змістовий	Знання програм і підручників з природознавства та інших дисциплін природничо-наукового циклу з метою реалізації міжпредметних зв'язків; знання та розуміння змісту і принципів побудови шкільного курсу природознавства; обізнаність із сучасними ігровими технологіями формування природознавчої компетентності школярів; володіння спеціальною фаховою термінологією; знання ігрових технологій навчання природознавства
Процесуальний	Уміння і навички забезпечувати якість навчання природознавства; уміння подавати навчальний матеріал з природознавства; володіння вміннями проектувати, конструювати та діагностувати власну діяльність, спрямовану на впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі; володіння різними способами активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів з метою вивчення природознавства; використання сучасних технологій у навчальному процесі; планування шляхів професійного самовдосконалення.

У педагогічній теорії критерій визначається як мірило або ознака, на основі якої здійснюється оцінка: «критерій – мірило для визначення, оцінки предмета чи явища; ознака, взята за основу класифікації» [1]; засіб або ознака для

судження, визначення, класифікації або оцінки чого-небудь, на основі якої обирається одне із багатьох можливих рішень [80]. З. Курлянд вважає, що критерій виступає мірилом для оцінки або судження, тому що є необхідною та достатньою умовою прояву або існування явища чи процесу, а розгляд будь-якої досліджуваної величини обов'язково повинен включати в себе її критерії, які визначають вираженість певної ознаки процесу або явища, що розглядається [47, с. 9]. М. Монахов трактує критерій як «еталон або зразок, що відображає найвищий, досконалий рівень сформованості якогось утворення і використовується для порівняння і встановлення ступеня відповідності з метою наближення його реального рівня до ідеальної норми» [56, с. 134].

Аналізуючи теоретичні положення та враховуючи мету дослідження, ми будемо виходити з того, що критерії підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі – це ознаки, на підставі яких здійснюється оцінка сформованості рівня готовності до означеної діяльності майбутніх учителів початкової школи, а показники вимірювання – це кількісні та якісні характеристики його сформованості, які вивчаються та вимірюються.

До критеріїв сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів дослідники зараховують володіння сучасним науково-педагогічним тезаурусом; оперування технологіями налагодження педагогічно доцільних взаємин; оперування раціональними способами планування та організації педагогічної діяльності; володіння спеціальністю відповідно до освітнього ступеня (бакалавр) та згідно з вимогами Державного стандарту підготовки вчителя початкової школи [62].

Для оцінки рівня сформованості компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі нами були визначені наступні показники, які є конкретними вимірювачами критеріїв.

Критерієм сформованості мотиваційного компонента готовності є стійкість мотивації до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, що відображає практичний інтерес до вивчення

фахових дисциплін для підготовки до означеної професійної діяльності. Мотиваційний компонент утворює основу для реалізації інших структурних компонентів.

Показником цього критерію є спрямованість майбутніх педагогів на впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі та емоційно-ціннісне ставлення до означеної діяльності.

Критерієм сформованості змістового компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі у нашому дослідженні обрано рівень засвоєння знань з природничих дисциплін і методики навчання освітньої галузі «Природознавство».

Показником змістового компоненту є коефіцієнт засвоєння студентом полідисциплінарного змісту фахової підготовки, необхідного та достатнього для впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі (знання з природничих дисциплін; методична обізнаність із формами, методами, засобами та технологіями формування природознавчої компетентності у молодших школярів).

Критерієм сформованості процесуального компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі є рівень професійних умінь із впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Показником цього критерію є методична доцільність спроектованої студентами діяльності з впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, яка відображає високу теоретичну і практичну підготовку, наявність умінь, необхідних для впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі і вміння їх впровадження на практиці (володіння різними способами активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках природознавства; використання ігрових технологій у навчальному процесі з природознавства; володіння основними формами організації освітнього процесу і методами організації учнівської діяльності;

грунтовне впровадження практичних умінь і навичок для вирішення поставлених педагогічних завдань; якість проведення уроків, позакласної та поза урочної роботи з природознавства, самостійність у їх підготовці) [66].

На підставі визначених критеріїв та показників необхідним є визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Спираючись на дослідження О. Роми [66; 67], ми вирізнили елементарний, середній і високий рівні готовності майбутнього вчителя початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, що характеризуються в межах мотиваційної, змістової, процесуальної та комунікативної її складових. Ми вважаємо, що складниками рівнів готовності є:

- мотиви, спрямовані на професійну діяльність, повнота та змістовність педагогічних інтересів; бажання набуття знань та опанування способами дій у процесі вивчення природознавства і методики його навчання, здійснення самоосвіти;

- знання теорії й практики, наявність психолого-педагогічних знань; глибина і системність знань про професійну діяльність, природу, довкілля; обізнаність із методами, формами та технологіями впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі;

- практичні уміння й навички організації педагогічної діяльності із впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, ініціативність і самостійність у набутті знань в означеній галузі.

Представимо характеристику рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Елементарний рівень. Мотивація до формування в учнів початкової школи предметної природознавчої компетентності малоусвідомлена. Зацікавленість означеною педагогічною діяльністю ситуативна, нестійка. Відсутній інтерес до педагогічної природознавчої діяльності та прагнення займатися нею, немає бажання й потреби у самовдосконаленні. Природничі та педагогічні знання

елементарні, фрагментарні. Студент орієнтується в змісті навчального предмету, за допомогою викладача може виконати запропоноване конкретне завдання. Уміння використовувати знання на практиці недостатньо сформовані, потребує постійного контролю з боку викладача; сформовані окремі вміння і навички впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі; невпевнено володіє способами активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках природознавства; не використовує ігрових технологій у навчальному процесі з природознавства; погано володіє основними формами організації освітнього процесу і методами організації учнівської діяльності в процесі вивчення природознавства; під час розробки, організації та проведення уроків, позакласної та позаурочної роботи з природознавства діє за алгоритмом, використовує готові методичні розробки.

Не вміє встановлювати емоційно-доброзичливий контакт з дітьми; відчуває утруднення у створенні ситуацій педагогічного спілкування для організації взаємодії з учнями; невдало добирає методи педагогічного впливу на учнів у процесі впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі; мовлення неемоційне, спрощене, малозмістове, збіднений словниковий запас.

Середній рівень. Мотивація щодо формування в молодших школярів предметної природознавчої компетентності визначена інтересом до спілкування з дітьми, інтересом до означеної педагогічної діяльності; має бажання й потребу в самовдосконаленні, але не завжди усвідомлює значущість окремих компонентів готовності. Природничі та методичні знання сформовані, проте відчувається утруднення у їх використанні; добре орієнтується в змісті навчального предмету; може самостійно вирішити нескладну поставлену задачу, працює за зразком. Уміння використовувати теоретичні знання на практиці носять епізодичний характер. Притаманна невпевненість у своїх діях і потреба контролю й корекції діяльності з боку викладача. Сформовані окремі вміння і навички моделювання процесу впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, в роботі з учнями опирається на розроблений план-конспект.

Високий рівень. Мотивація відзначається свідомим ставленням і стійким інтересом до формування в учнів початкової школи предметної природознавчої компетентності та педагогічної діяльності в школі; усвідомлює необхідність готовності до означеної теоретичної та практичної професійної діяльності; демонструє бажання до вдосконалення професійних якостей у відповідній діяльності та реалізації своїх можливостей; має відповідальне, небайдуже ставлення до особистісного та професійного саморозвитку. Природничі та методичні знання достатньо сформовані, що виявляється у знанні форм, методів, засобів і прийомів організації навчально-виховної роботи з молодшими школярами з природознавства.

Сформовані основні вміння формуванням предметної природознавчої компетентності у молодших школярів, передбачені програмою підготовки; демонструє сформованість системи навичок моделювання діяльності, спрямованої на впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі; вміє знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; самостійно розробляє плани-конспекти уроків та позакласних заходів з природознавства; активно застосовує сучасні педагогічні технології; гнучко і творчо використовує різні засоби навчання природознавства; дотримується методичної правильності організації освітнього процесу з природознавства в початковій школі; здійснює об'єктивний аналіз власної діяльності. Легко встановлює емоційно-доброзичливий контакт з дітьми і сприятливу морально-психологічну атмосферу у навчальному процесі; вміє створювати ситуацію педагогічного спілкування, організувати взаємодію з учнями, спілкуватися з ними і керувати їхньою діяльністю; вдало добирає форми і методи педагогічного впливу на учнів у процесі впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі [66].

Отже, результати аналізу літературних джерел з проблеми підготовки вчителів початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі виявили значущість феномену готовності та посилену увагу науковців до питань оптимізації системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Підготовка особистості

майбутнього вчителя початкової школи повинна включати формування стійкої мотивації до професійної діяльності, засвоєння великого обсягу загальних психолого-педагогічних, методичних і природничих знань, оволодіння раціональними способами розумових і практичних дій, навичок спілкування через освітню діяльність.

2.2. Практичний стан підготовки студентів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Метою констатувального експерименту була перевірка стану готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Основним завданням констатувального етапу було виявлення у студентів реальних показників особистісних якостей, природознавчих та ігрових компетентностей, які становлять основу готовності майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, а саме:

- сформованість інтересів до предметів природознавчого циклу і методики навчання природознавства, усвідомлення необхідності підготовки до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі;

- рівень володіння знаннями в царині природознавства, методики навчання природознавства, організації ігрової молодших школярів;

- сформованість практичних умінь і навичок для впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

У вирішенні завдань, пов'язаних з вивченням рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, нами враховувалися психологічні особливості студентського віку, досвід проведення педагогічних досліджень з питань природознавчої підготовки майбутніх учителів.

Констатувальний етап експерименту проводився зі студентами педагогічного факультету Інституту педагогічної освіти ПВНЗ «Міжнародний

економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Всього у дослідженні брали участь 40 студентів 3 курсу, по 20 студентів контрольної та експериментальної груп.

У процесі експерименту використовувалася комплексна методика визначення мотиваційного, змістового та процесуального компонентів готовності майбутнього вчителя до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, що включала педагогічне спостереження за роботою студентів, аналіз їх успішності, метод незалежних характеристик; індивідуальний і груповий методи опитування (бесіди зі студентами, анкетування), виконання тестових завдань, усний і письмовий контроль, самооцінювання.

Комплексне використання системи методів діагностики готовності майбутнього вчителя початкової школи дозволило отримати інформацію і провести її порівняльний аналіз, забезпечило об'єктивність, точність і надійність сформульованих висновків.

Оскільки особливе місце в структурі готовності майбутнього вчителя до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі посідає мотиваційний компонент, який пов'язаний з бажанням досягнути в педагогічному процесі готовності до навчання природознавства молодших школярів та інтересом до організації ігрової діяльності на уроках природознавства в початковій школі, ми визначили рівень сформованості зазначеного компонента готовності майбутніх учителів.

Для з'ясування мотивів, що впливають на процес і результати підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, респондентам запропоновано відповісти на низку запитань опитувальника (додаток А), за допомогою якого діагностовано рівень сформованості мотиваційного компонента готовності студентів. Для уточнення мотивації до означеної професійної підготовки запропоновано декілька варіантів відповідей на п'яте запитання цього опитувальника. Мотиви навчання, що переважали в майбутніх педагогів на

констатувальному етапі педагогічного експерименту, подано в таблиці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Мотиви підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі на констатувальному етапі педагогічного експерименту

Види мотивів	Кількість студентів, %
Пізнавальні мотиви (орієнтація на оволодіння новими знаннями)	22,5
Мотиви самоосвіти (орієнтація на здобуття додаткових знань)	15,0
Професійні мотиви (орієнтація на виконання професійних функцій)	27,5
Мотиви співпраці (орієнтація на різні комунікативні способи взаємодії)	7,5
Соціальні мотиви (усвідомлення соціальної значущості навчання)	42,5
Соціально-професійні мотиви (бажання знайти своє місце в суспільстві)	35,0

Кількісно-якісний аналіз результатів свідчить про наявність різних видів мотивів, серед яких переважає мотив «усвідомлення соціальної значущості навчання». Згідно з даними таблиці, опанування методикою навчання природознавства молодших школярів майбутні вчителі пов'язують із соціальною значущістю оволодіння природознавством взагалі (42,5 %), із когнітивними можливостями цього предмета (22,5 %), з орієнтацією та бажанням зайняти певне місце в суспільстві (35,0 %). Показники мотиваційної

спрямованості студентів на виконання майбутньої професійної педагогічної діяльності дещо нижчі – 27,5 % та 15,0 %. Такий показник мотивації, як орієнтація на різні комунікативні способи взаємодії, залишається на низькому рівні (7,5 %). Виокремлені види пізнавальних і професійних мотивів ураховано й розвинуто в процесі експериментальної роботи.

Аналіз відповідей на запитання «Чи має вчитель початкової школи бути творчою особистістю?» дозволив констатувати, що 55,0% студентів дали ствердну відповідь, 32,5 % – «скоріше так, ніж ні», лише 12,5 % студентів вважають, що це не важливо. Проте, погоджуючись з тим, що вчитель початкової школи має бути творчою особистістю, більшість студентів відчували труднощі у поясненні сутності творчого підходу до навчання природознавства молодших школярів.

Зазначимо, що 70,0 % опитаних погоджується з тим, що отримані у процесі навчання знання з психолого-педагогічних дисциплін можна використати під час проходження педагогічної практики, 25,0 % дали відповідь «скоріше так, ніж ні», 5,0 % відповіли «скоріше ні, ніж так». Отже, більшість студентів погоджуються з тим, що вивчення психолого-педагогічних дисциплін є важливим компонентом у формуванні готовності вчителя початкових класів до формування природознавчої компетентності у молодших школярів.

70 % респондентів вважають необхідними і корисними узагальнення та систематизацію знань з природознавства і методики його навчання та отримання додаткових умінь і навичок роботи з учнями з метою практичного закріплення комплексу теоретичних знань.

Відповідаючи на наступне запитання опитувальника, слід відмітити, що майбутні вчителі початкової школи знають різноманітні форми організації навчально-виховної природознавчої діяльності з молодшими школярами. У студентів не виникає особливих труднощів у підготовці та проведенні екологічних заходів (40 %), ігор (65,5 %), розважальних заходів (72,5 %), при цьому лише 25 % стверджують, що справляються з упровадженням ігрових технологій.

За даними опитування, 67,5 % студентів мають намір використовувати нові методи, прийоми, форми і засоби навчання природознавства у своїй професійній діяльності. Лише 12,5 % можуть назвати та пояснити їх сутність, що свідчить про елементарний рівень обізнаності майбутніх учителів початкових класів із сутністю ігрових технологій, методик тощо.

Більшість опитуваних не можуть дати визначення сутності понять «готовність», «професійна підготовка», «природознавча компетентність». 57,5 % респондентів не мають чіткого уявлення про методiku організації групової роботи в процесі вивчення природознавства, проведення екскурсій, здійснення фенологічних спостережень.

Вивчення вражень студентів від навчання на педагогічному факультеті дало змогу виділити такі типові відповіді: враження позитивні, подобається навчання (55 % відповідей); навчатися важко (25 %); не дуже подобається (20 %). В основі позитивних відповідей лежать здебільшого почуття задоволення досягнутим – вступом до університету, приємними враженнями від викладачів, доброзичливістю стосунків на факультеті. Негативні враження студентів від освітнього процесу пояснюються великою кількістю нової інформації, інтенсивністю роботи, новими видами діяльності, у яких їм важко зорієнтуватися.

Враження студентів – не тільки початковий ступінь формування ставлення до занять, але й узагальнені уявлення про спрямованість інтересів. За негативними й позитивними враженнями простежується ставлення майбутніх учителів початкової школи до вивчення дисциплін природничо-наукового циклу та методики навчання освітньої галузі «Природознавство».

Цільова установка, яка характеризує загальну спрямованість студентів на набуття вищої педагогічної освіти, дістала найбільший відсоток відповідей (50 %). Ці студенти найбільше виявляють зацікавленість заняттями з природознавчих дисциплін.

Визначаючи рівні сформованості змістового компонента, виходили з того, що майбутній учитель початкової школи не може успішно здійснювати

впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, не володіючи необхідними знаннями з основ природознавства.

Природничі предмети, включені в програму підготовки студентів факультетів початкової освіти, відносяться до інваріантної частини шкільних навчальних предметів. Знання з дисциплін природничого циклу складають у своїй сукупності наукову картину світу. Якщо природознавчі знання є основою для розвитку логічного мислення, то методичні – знаряддям для розв'язання теоретичних і практичних задач [172, с. 223-226]. З метою успішної підготовки студентів педагогічного факультету до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі важливе значення відіграє оволодіння як природничими, так і методичними знаннями та вміле їх упровадження в практику.

Завдяки відповідному інтелектуальному розвитку майбутні учителі початкової школи здатні діяти. З метою вивчення рівня знань студентів було проведено дослідження серед студентів третього курсу. Більшість студентів, які вступили на факультет початкової освіти, є випускниками загальноосвітніх і середніх спеціальних навчальних закладів, що свідчить про достатню підготовку з основних шкільних предметів, у тому числі й природознавчих.

Метою тестових завдань було виявлення рівнів знань студентів з основ природознавства (Додаток Б).

Тестові завдання уміщували 12 змістових блоків, таких як:

1. Що таке природа. Якою буває природа
2. Тіла, речовини, молекули
3. Сонячне світло і тепло
4. Повітря навколо нас. Властивості повітря
6. Склад повітря. Охорона повітря
6. Властивості води-рідини. Вода-розчинник
7. Перетворення води. Кругообіг води в природі
8. Гірські породи. Як гірські породи утворилися в природі. Що таке корисні копалини
9. Ґрунт

10. Зелене диво Землі. Будова рослин. Рослини – живі організми

11. Дерева, кущі, трав'янисті рослини

12. Тварини – частина живої природи

Кожен змістовий блок уміщував 11-12 запитань. Критерії оцінювання:

1-4 бали – елементарний рівень;

5-7 балів – середній рівень;

8-12 балів – високий рівень.

Рівні успішності студентів з основ природознавства за кожним із змістових блоків відображено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні успішності студентів з основ природознавства

№ з\п	Назва змістового блоку	Рівні успішності		
		високий	середній	елементарний
1	Що таке природа. Якою буває природа	25,0	50,0	25,0
2	Тіла, речовини, молекули	12,5	45,0	22,5
3	Сонячне світло і тепло	15,0	60,0	25,0
4	Повітря навколо нас. Властивості повітря	25,0	45,0	30,0
5	Склад повітря. Охорона повітря	25,0	50,0	25,0
6	Властивості води-рідини. Водорозчинник	27,0	52,5	20,5
7	Перетворення води. Кругообіг води в природі	17,5	40,0	42,5
8	Гірські породи. Як гірські породи утворилися в природі. Що таке корисні копалини	10,0	42,5	47,5
9	Ґрунт	7,5	35,5	57,0
10	Зелене диво Землі. Будова рослин. Рослини – живі організми	27,5	52,5	20,0
11	Дерева, кущі, трав'янисті рослини	25,0	50,0	25,0

12	Тварини – частина живої природи	27,5	52,5	20,0
----	---------------------------------	------	------	------

Середній бал говорить про невисокий рівень володіння природознавчим тезаурусом на рівні середньої школи.

Так, найкраще студенти засвоїли такі змістовні блоки, як «Зелене диво Землі. Будова рослин. Рослини – живі організми», «Дерева, кущі, трав'янисті рослини», «Тварини – частина живої природи», «Що таке природа. Якою буває природа», «Повітря навколо нас. Властивості повітря».

Найгірше майбутні педагоги володіють знаннями з таких тем: «Ґрунт», «Тіла, речовини, молекули», «Сонячне світло і тепло».

Аналіз тестування засвідчив перевагу середнього та елементарного рівнів знань з природничо-наукових дисциплін, що дає можливість викладачам працювати над оволодінням природознавчим тезаурусом, розвитком мислення й логіки з метою підвищення професіоналізму майбутніх фахівців.

Проаналізувавши відповіді респондентів, ми виділили три рівні готовності до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Високий рівень природознавчих знань продемонструвала невелика кількість студентів (17,5 %). Вони орієнтуються в багатьох сферах природознавства, виявляють ініціативу й самостійність у набутті знань, багато читають.

До середнього рівня володіння природознавчими знаннями віднесено 60 % студентів. Для них характерний задовільний рівень інтелектуального розвитку, певна ерудованість в окремих питаннях природознавства, володіння знаннями загального характеру. Нечіткі знання з основ природознавства не дають їм можливості вільно орієнтуватися в царині природничої освітньої галузі.

До елементарного рівня віднесено 22,5 % студентів. Вони володіють елементарними знаннями, мають суттєві прогалини в теоретичному матеріалі, знають лише окремі факти, що стосуються навчального матеріалу, відчують труднощі під час відповіді на запитання.

Наступний етап констатувального експерименту був спрямований на виявлення рівня сформованості у студентів процесуального компонента

готовності до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Процесуальний компонент готовності передбачає наявність наступних умінь і навичок до означеної педагогічної діяльності: формулювати мету і визначати завдання з природознавства; прогнозувати наслідки навчальної діяльності, особистісний розвиток молодших школярів; добирати раціональні ігрові форми навчання природознавства і навчальні завдання з урахуванням мети освітнього процесу та індивідуальних особливостей суб'єктів; передбачати можливі відповіді та дії учнів; підбирати прийоми та засоби для створення необхідної емоційної атмосфери та забезпечення ефективності пізнавальної роботи з природознавства.

Діагностику рівня сформованості процесуального компонента готовності студентів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі здійснювали за допомогою спостереження за діяльністю студентів з впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі під час моделювання ними цієї діяльності на практичних заняттях та в ході педагогічної практики.

Спочатку ми виявляли, наскільки студенти 3 курсу мають уявлення про професійні вміння. У ході бесіди їм треба було назвати вміння, якими необхідно оволодіти вчителю початкових класів для навчання учнів природознавства. Результати показали, що студенти мають недостатній рівень знань про педагогічні вміння вчителя, які необхідні для впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Студентам було запропоновано бланк самооцінки сформованості практичних умінь та навичок підготовленості майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі (додаток В).

Спираючись на класифікацію педагогічних умінь за Н. Кузьміною [104], ми виокремили наступні групи педагогічних умінь майбутнього учителя початкової школи: гностичні вміння (оволодіння необхідними знаннями та застосування їх у професійній діяльності), організаційні вміння (планування й

організація природознавчої роботи на уроках та в позаурочний час), конструктивно-дослідницькі вміння (вміння використовувати форми і методи проводити практичні роботи на місцевості), комунікативні вміння (організація систематичного спілкування з дітьми, емоційне задоволення на всіх етапах спілкування), проєктувальні вміння (конструювання та проєктування змісту освітнього процесу, добір способів, методів, засобів організації діяльності учнів).

Аналіз результатів показав, що рівень сформованості загальнонавчальних умінь та навичок знаходиться на елементарному рівні у 37,5 % респондентів; на середньому рівні у 57,5 % студентів; на високому рівні – у 5 %. Для отримання уявлення про рівень загальнонавчальних умінь і навичок, ступінь сформованості у студентів практичних умінь ми запропонували їм для самостійного виконання завдання трьох рівнів складності. Спочатку виконувалися завдання третього рівня, якщо ж студент відчував труднощі, йому пропонувалося завдання рівнем нижче. Виконуючи завдання, студенти не завжди правильно підбирали методи, прийоми та засоби, відповідно до поставленої мети. Тому впоратися із завданнями на високому рівні змогли 20 % студентів, 40 % студентів самостійно виконали завдання, 65 % – при додатковому стимулюванні, 5 % – продемонстрували відмову від включення в практичну навчальну діяльність. Аналіз виконаних студентами завдань показав, що вони не завжди аналізують, систематизують і оцінюють логіку побудови своїх міркувань, не співвідносять між собою поставлені завдання та способи їх вирішення. Майбутні учителі не завжди можуть повною мірою застосовувати отримані теоретичні знання в новій, нестандартній ситуації, «переносити» в неї вивчені раніше поняття, закони, закономірності.

Студентам третього курсу було запропоновано оцінити у балах (від 0 до 5) власну готовність до педагогічної практики та після її проходження, тобто сформованість педагогічних умінь: планувати власну діяльність, розподіляти час на уроці, підбирати ігрові технології, матеріальне обладнання, уміння пояснювати молодшим школярам новий матеріал, уміння складати завдання до тексту, уміння підбирати завдання до наочності, уміння проводити роботу з картою та глобусом, уміння організовувати діяльність учнів в куточку живої

природи, в краєзнавчому куточку, на географічному майданчику, уміння організувати фенологічні спостереження молодших школярів, уміння проводити уроки з природознавства, уміння проводити екскурсії з природознавства, лабораторні заняття, уміння здійснювати перевірку та контроль засвоєних учнями знань.

Аналіз результатів опитування майбутніх учителів початкових класів, проведеного до педагогічної практики, продемонстрував помітно нижчі результати, ніж після її закінчення. Серед запропонованих умінь та навичок значна частина студентів (55 %) найнижче оцінили їх сформованість до здійснення ігрової діяльності з учнями на уроках природознавства, проведення екскурсій та організації фенологічних спостережень у зв'язку з недостатньою практичною підготовленістю.

Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу виявити рівні сформованості структурних компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Результати констатувального етапу експерименту з визначення сформованості у майбутніх вчителів компонентів готовності до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі наведені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні сформованості у майбутніх вчителів компонентів готовності до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі констатувальному етапі експерименту (у %)

Рівні	Високий		Середній		Елементарний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Компоненти						
Мотиваційний	15	20	65	55	20	25
Змістовий	10	15	50	40	40	45
Процесуальний	5	5	55	60	40	35

<i>Узагальнений показник</i>	10	13,3	51,6	65	28,4	21,7
------------------------------	----	------	------	----	------	------

Таким чином, до середнього рівня сформованості структурних компонентів готовності студентів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі віднесено 55,0 % студентів ЕГ та 55 % майбутніх педагогів КГ. Для них характерні задовільний загальний рівень розвитку, середня ерудованість в природознавстві, поверховість оцінних суджень. Ці студенти невпевнено відповідали на питання з основ природознавства і виконували завдання практичного характеру. Мотивація щодо майбутньої діяльності вчителя початкових класів визначена інтересом до спілкування з дітьми.

Елементарний рівень показали 40,0 % студентів ЕГ та 35% майбутніх педагогів КГ, що виявилось у поверховості знань з природознавства, збідненості й невиразності мовлення, інертності в набутті знань з основ природознавства та ігрової діяльності, заниженому інтересі до вивчення природничо-наукових дисциплін і методики навчання природознавства, відсутності мотивації навчання молодших школярів природознавства, низькою зацікавленістю педагогічною діяльністю.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту свідчать, що на практиці переважають елементарний і середній рівні готовності студентів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, її високий рівень продемонстрували лише 10 % студентів ЕГ та 13,3 % майбутніх педагогів КГ.

2.3. Модель підготовки майбутніх вчителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Наукове дослідження підготовки майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі вимагає побудови теоретичної моделі цього процесу. Як у будь-якому науковому дослідженні, у педагогічній науці спочатку на основі наявних теоретичних положень та конкретних даних формулюється гіпотеза, що вимагає перевірки. У

відповідності до неї будується ідеальна модель, що є нормативною, прескриптивною [74, с. 64]; у ній відображається не те, що відбувається, коли розгортається процес, а те, що має відбуватися, якщо приймаються певні вихідні положення. Відтак, перед тим як презентувати модель підготовки майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, розглянемо вихідні теоретичні положення – методологічні підходи та принципи, що визначають її створення.

На рівні загальнонаукової методології, базовими є положення системного, синергетичного, інформаційного підходів, діяльнісного, особистісного, компетентісного, контекстного, середовищного підходів, а також методології ігрової діяльності.

Так, згідно з системним підходом (С. Гончаренко [14], Б. Ломов [51] та ін.), підготовка майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі як процес та відповідна готовність як її результат є системними, цілісними; вони є якісними одиницями, що мають свої специфічні особливості. А самий процес підготовки має особливі закономірності. Крім того, процес підготовки є складовою цілісної системи професійно-педагогічної освіти майбутніх педагогів, їх професійного розвитку та підкоряється їх законам як макроструктурам. Готовність майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі як мікроструктура є складовою їх цілісної професійної компетентності в умовах запровадження Концепції НУШ. Системоутворювальним компонентом самої структури готовності є її ціннісний компонент, що поєднує в єдину цілісну функціонально-динамічну систему різні компоненти та механізми [59].

Згідно з синергетичним підходом (В. Бранський та ін.), підготовка майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі не є лінійним, прямовисхідним, а є нелінійним, біфуркаційним процесом, що прагне до самоорганізації, а його наслідок не є результатом закономірного поступового розвитку, а є наслідком одного з можливих варіантів під впливом різних чинників, індивідуальних та колективних взаємодій [17].

Базовим для нашого дослідження є положення синергетичного підходу про те, що успішність формування готовності майбутніх вчителів детермінується у першу чергу їх мотивацією до особистісного та професійного саморозвитку, мотивацією їх педагогічної діяльності, ціннісним ставленням до гри та ігрових технологій навчання, до професійних завдань. Відтак, найбільш значущим є формування у вчителів початкової школи ціннісного ставлення до гри в освітньому процесі, до їх власної ігрової активності та відрефлексованого її досвіду. Відповідно до інформаційного (а сьогодні вже частіше – цифрового) підходу (В. Мартін та ін.), в якому інформація розуміється головним чинником усіх процесів у природі та суспільстві, що надає нові орієнтири дослідженню явищ та процесів у педагогічній науці, підготовка майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі має ґрунтуватися на опануванні педагогами професійними вміннями з пошуку, аналізу та систематизації професійної інформації, оцінки її науковості, механізмів актуалізації критичності як властивості їх професійного мислення.

Методологічними положеннями діяльнісного підходу (О. Леонтьєв та ін.) для дослідження підготовки вчителів є такі: 1) формування готовності має відбуватися цілеспрямовано, усвідомлено її суб'єктами – педагогами, у процесі їх активної практичної професійної діяльності; 2) самий процес підготовки здійснюється за етапами діяльності, а відтак, має мету, завдання, умови, принципи, методи та засоби, етапи, критерії та показники; 3) професійна підготовка по суті є процесом оволодіння вчителями способами професійних дій, що ґрунтуються на сформованій орієнтовній основі – відповідних професійних знаннях [50].

Особистісний (І. Бех [4], С. Максименко [52], О. Савченко [69] та ін.) підхід створює підґрунтя для розуміння підготовки майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі як такого процесу, що має відбуватися на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей педагогів, ставлення до них як до суб'єктів власного професійного розвитку та професійного навчання, активних та відповідальних. Серед ознак такої підготовки мають бути визначальними: 1)

суб'єкт-суб'єктне співробітництво викладачів та майбутніх педагогів; 2) діагностично-стимулювальний спосіб організації освітнього процесу; 3) діяльнісно-комунікативна активність, проєктування викладачами та студентами індивідуальної траєкторії професійного розвитку; 4) спеціальна підготовка викладачів-тренерів до роботи з вчителями, формування в них нового ігрового досвіду.

Компетентнісний підхід вимагає такої побудови освітнього процесу, що забезпечить: розвиток як складових цілісної професійної педагогічної компетентності, так і ключових компетентностей, «soft skills» майбутніх учителів початкової школи завдяки пріоритету компетентнісних, практикозорієнтованих форм і методів, партнерських стосунків усіх його учасників [38].

Вимогами контекстного підходу в професійній підготовці вчителів (А. Вербицький [7], А. Хуторський [81] та ін.) є врахування специфічних особливостей педагогічної діяльності у початковій школі, подолання штучного характеру освітнього процесу завдяки застосуванню квазіпрофесійних завдань, проблемних ситуацій, інтеграції реального професійного досвіду вчителів, а також перенесенням отриманого досвіду у змодельованих ситуаціях (у ході тренінгів та спецкурсів) на реальну професійну діяльність.

З позиції середовищного підходу первинним для успішної підготовки вчителів до реалізації ігрових методів навчання є створення особливого освітнього середовища в закладі вищої освіти, яке б забезпечило активізацію їх самоосвітньої, пізнавальної та ігрової діяльності, мотивувало на професійний саморозвиток.

Ґрунтуючись на працях О. Новікова [60], до спеціальної методології, на нашу думку, необхідно віднести і методологію ігрової діяльності, яка презентує сучасні теорії гри, розглянуті нами у попередньому розділі. Серед загальних положень методології цього рівня важливим для нас є такі:

- 1) ігрова діяльність є вільною діяльністю, вона не може здійснюватися за наказом;
- 2) вона притаманна людині на всіх етапах її онтогенезу, а не тільки дитині;

3) гра не є повсякденним життям, вона є виходом за межі життя у тимчасову сферу діяльності, вона є метадіяльнісною за свою суттю;

4) гра відокремлюється від реального життя місцем та тривалістю, вона має свій простір та час, її перебіг заключений у самій собі; ігровий простір є особливим, він є системним на відміну від хаотичного життя;

5) грі властива емоційна та вольова напруга, вона породжує почуття задоволення, щастя;

6) правила гри навіть у вільній грі, яка здійснюється за особистісними, внутрішніми правилами того, хто грає, не задані ззовні;

7) виключність та відокремленість гри виявляється у її таємничості, незвичності;

8) вона об'єднує людей завдяки спільному почуттю залученості в ігровий процес, і це почуття залишається і за межами ігрової діяльності [60, с. 102].

Отже, зазначені методологічні положення створили підґрунтя для моделювання процесу підготовки майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Створена її структурно-функціональна модель складається з трьох блоків, відповідно до етапів діяльності та функцій кожного з них: 1) цільового, 2) змістово-технологічного та 3) результативного (рис. 2.1).

При створенні моделі ми виходили з таких вимог, що сьогодні висуваються перед прагматичними моделями (відображають поки не існуюче у педагогічній практиці, але бажане та здійснене у майбутньому), а саме: 1) інгерентність – достатня ступінь погодженості моделі з середовищем, в якій їй належить функціонувати; 2) простота – в ній фіксуються головні властивості та ситуації прояву; 3) адекватність – можливість досягнення поставленої мети проєкту, її повнота, точність та істинність [80, с. 131].

Цільовий блок моделі висвітлює мету та завдання професійно-педагогічної освіти, що зумовлена соціальним замовленням на таку початкову освіту в Україні, яка б забезпечила різнобічний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних

компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві [80, с. 132].

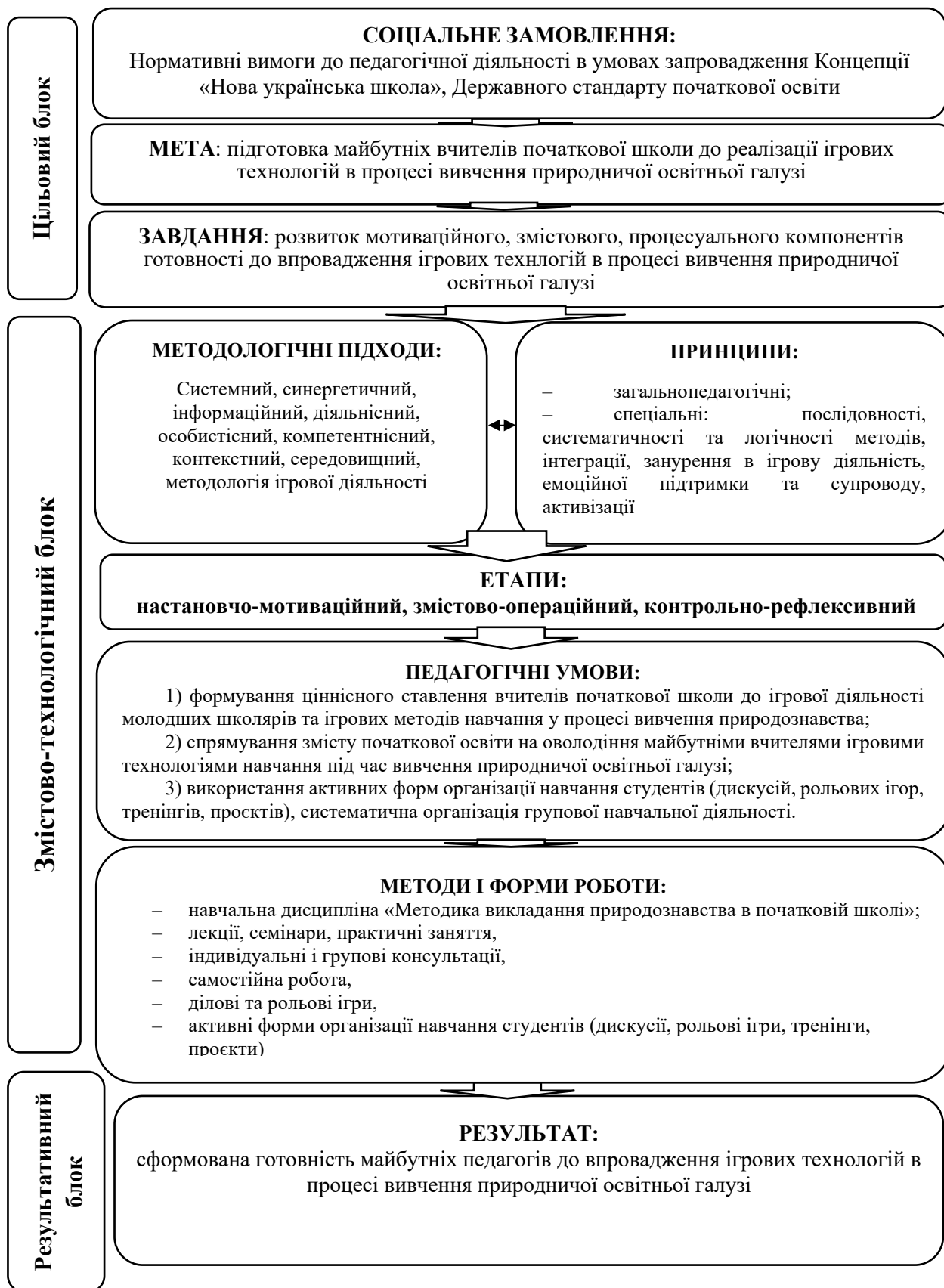

Рис. 2.1. Модель підготовки майбутніх вчителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Отже, метою професійно-педагогічної освіти є підготовка майбутніх вчителів початкової школи до реалізації ігрових технологій навчання у процесі вивчення природничої освітньої галузі, що досягається завдяки вирішенню таких завдань відповідно до структури готовності як її результату:

- 1) розвиток мотиваційного компонента готовності як ціннісного, вмотивованого ставлення до ігрової діяльності та ігрових методів навчання;
- 2) формування змістового компонента готовності як системи комплексних, дієвих та наукових знань основ природознавства;
- 3) формування процесуального компонента готовності як системи гностичних, проєктувальних, конструктивних, дослідницьких, комунікативних, фасилітативних, організаційних та рефлексивних умінь [20, с. 24].

Змістово-технологічний блок моделі презентує базові принципи, умови, етапи, форми і методи підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Основні вихідні вимоги до організації процесу такої підготовки вчителів відображені у принципах, що нами систематизовані у такі групи: 1) загальнопедагогічні – базові положення, вихідні вимоги до організації освітнього процесу в цілому на сучасному етапі розвитку освіти та науки. До них ми відносимо такі, як: системності та послідовності; доступності та високого рівня трудності навчання; науковості змісту та методів навчання; свідомості, активності та вмотивованості; диференційованого та індивідуального підходу; комплексності та єдності навчання та виховання; наочності;

3) спеціальні – базові вимоги, що детерміновані особливостями предмету професійної підготовки, а саме:

– принцип єдності формування та розвитку усіх компонентів готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, тобто врахування комплексності дії усіх окремих компонентів готовності, неможливість вилучення будь-якого з них з підготовки та оцінки її результату;

– принцип послідовності формування та розвитку усіх компонентів готовності, який передбачає поетапну підготовку майбутніх вчителів, починаючи з формування та розвитку їх ціннісних установок щодо ігрової діяльності та ігрових методів навчання, забезпечення створення інформаційної основи дій та надалі – формування та розвиток відповідних професійних умінь, їх інтеграція в особистий професійний досвід;

– принцип систематичності та логічності методів, що передбачає врахування поетапності підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі; - принцип метапредметності, який полягає у застосуванні знань з різних його галузей для обґрунтування значущості ігрової діяльності людини в цілому та молодшого школяра зокрема, визначення функцій гри;

– принцип інтеграції, що передбачає доцільне поєднання різних форм активності (фізичної, інтелектуальної, соціальної), ігрової діяльності (за видами гри), пізнавальної діяльності майбутніх педагогів та етапів їх мисленнєвого пошуку і предметної діяльності у процесі навчання природничої освітньої галузі;

– принцип занурення в ігрову діяльність, що передбачає цілеспрямоване формування ігрового досвіду майбутніх вчителів завдяки створенню ігрового освітнього середовища [17, с. 54].

Отже, зазначена сукупність загальнопедагогічних та спеціальних принципів визначають перебіг процесу підготовки вчителів початкової школи до реалізації ігрових технологій навчання, а їх реалізованість – його успішність.

Успішність підготовки майбутніх вчителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі забезпечується і створенням відповідних умов – комплексу заходів, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту педагогічного процесу, методів та організаційних форм для забезпечення успішного досягнення освітньої мети.

Умова у загальнонауковому сенсі – це явище, яке формує причину або створює можливість її дії, і цей зв'язок з наслідком обумовлений [37].

Погоджуючись з майже традиційним у сучасній науці підходом до визначення сутності організаційно-педагогічних умов як сукупності факторів, що забезпечують регулювання, взаємодію об'єктів й явищ педагогічного процесу для вирішення конкретних дидактичних, виховних та розвивальних завдань, що сприяють активізації пізнавальної та навчальної діяльності учнів (студентів, слухачів), під організаційно-педагогічними умовами розуміємо комплекс цілеспрямовано створених (спроєктованих, сконструйованих) та реалізованих організаційно-педагогічних заходів у професійно-педагогічній освіті для успішної підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Ґрунтуючись на результатах здійсненого аналізу існуючого досвіду підготовки вчителів до реалізації ігрових методів навчання, а також базуючись на презентованому розумінні сутності відповідної готовності, її змісту та структури, нами визначені такі організаційно-педагогічні умови, що забезпечують успішну підготовку вчителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі:

1) формування ціннісного ставлення вчителів початкової школи до ігрової діяльності молодших школярів та ігрових методів навчання у процесі вивчення природознавства;

2) спрямування змісту початкової освіти на оволодіння майбутніми вчителями ігровими технологіями навчання під час вивчення природничої освітньої галузі;

3) використання активних форм організації навчання студентів (дискусій, рольових ігор, тренінгів, проєктів), систематична організація групової навчальної діяльності.

Підготовка вчителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, ґрунтуючись на положеннях вищезазначених методологічних підходів та принципів, відбувається поетапно, що у свою чергу, відповідає логіці розгортання діяльнісних форм. Відтак, вона передбачає рух впродовж таких трьох етапів як:

1) настановно-мотиваційного, який зумовлює здійснення заходів з залучення майбутніх педагогів до проблемного тематичного простору, м'яке їх входження до нього, а також активізації особистісних та професійних ресурсів, мотивації професійного та особистісного розвитку. Він, у першу чергу, спрямовується на переоцінку майбутніми вчителями ставлення до ігрової діяльності та ігрових методів навчання, «розхитування» професійних стереотипів щодо гри в освітньому процесі завдяки механізмам емоційного та когнітивного включення і підкріплення;

2) змістово-операційного, що спрямовується на формування та розвиток усіх складових готовності і передбачає розгортання усіх спеціальних організаційно-педагогічних заходів;

3) контрольньо-рефлексивного, який спрямовується на здійснення аналізу результатів формувальних дій, рефлексивного аналізу проведеної підготовки, створення умов для подовження формувального ефекту та розповсюдження, генералізації його результатів [66, с. 63].

Реалізація визначених організаційно-педагогічних умов забезпечується, у свою чергу, комплексом форм (навчання та його організації) і методів. Так, базуючись на загальнонауковому розумінні («форма» з лат. – зовнішній вигляд, контур), під формою розуміємо зовнішню сторону організації процесу підготовки майбутніх вчителів початкової школи, що пов'язана з їх кількістю, часом та місцем, а також порядком його здійснення [1, с. 190].

Успішність освітнього процесу забезпечується використанням різних форм – індивідуальної, парної, групової (командної) та колективної (фронтальної). Важливим є те, що підготовка майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі тяжіє до командної форми, оскільки саме вона є найбільш малозастосовною майбутніми вчителями початкових класів порівняно з більш традиційними – індивідуальною, парною та колективною.

Серед організаційних форм підготовки майбутніх вчителів, класифікація яких здійснюється за ознакою провідної дидактичної мети на такі, що спрямовані переважно на:

- 1) теоретичний аспект підготовки, теоретичну підготовку;
- 2) практичний аспект підготовки, практичну підготовку;
- 3) контроль знань та умінь [36, с. 192], використовуються передусім практико зорієнтовані форми. Серед них, тренінг, майстер-клас, креатив-лабораторія, проєктна робота, практичні заняття у межах курсу «Методика викладання природознавства в початковій школі», освітній марафон та ін. Саме зазначені практико-орієнтовані організаційні форми, на відміну від лекційних занять та семінарів, дають змогу змінити професійні установки майбутніх вчителів щодо ролі гри в освітньому процесі та забезпечити формування в них відповідних професійних умінь та досвіду ігрової діяльності

Щодо методів реалізації визначених організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх вчителів початкової школи, то необхідно зазначити, що вони розуміються нами особливою системою усвідомлення поступових дій, які призводять до досягнення результату відповідно до поставленої мети [73]; впорядкованим способом діяльності для досягнення освітньої мети [66, с. 193], основними ознаками якого є такі: спосіб отримання студентами інформації та оволодіння вміннями у процесі їх підготовки; спосіб спільної діяльності майбутніх вчителів та викладачів; спосіб і форма руху навчального матеріалу за правилами індуктивної чи дедуктивної логіки його розгортання; спосіб і рівень пізнавальної активності студентів, спосіб мотивації і стимулювання навчальної діяльності, спосіб емоційних переживань, формування оцінних суджень.

При виборі методів підготовки майбутніх вчителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі ми виходили з таких позицій. По-перше, вони мають бути проблемними – стимулювати педагогів до виявлення, усвідомлення та вирішення педагогічних проблем у самостійному пошуці. По-друге, вони мають бути ситуативними, тобто конкретними, прив'язаними до конкретних умов, обставин педагогічної діяльності, що вимагають оригінального рішення, індивідуального підходу, актуалізації особистого та професійного досвіду. По-третє, вони мають бути діалогічними, передбачати паритет, партнерські стосунки між студентами та викладачами. По-четверте, вони мають бути рефлексивними, активізувати

механізми рефлексивної діяльності майбутніх вчителів, забезпечувати їх рефлексивну оцінку власної педагогічної та ігрової діяльності. По-п'яте, вони мають бути ігровими, тобто відображати елементи ігрової діяльності та/чи бути побудованими за її етапами розгортання. По-шосте, вони мають бути проєктними – будуватися за етапами проєктної діяльності, включати етап моделювання та презентації створеної моделі. По-сьоме, вони мають бути активними та психогігієнічними, тобто стимулювати фізичну активність майбутнього педагога як запоруку його успішної мисленнєвої діяльності, передбачати можливість змінити домінуючу навчальну діяльність на фізичну, ігрову. Крім того, вони мають забезпечувати збереження та розвиток психічного здоров'я вчителів, підвищувати рівень їх психологічного самопочуття, приносити емоційне задоволення; По-восьме, вони мають передбачати реалізацію різних рольових позицій майбутнього педагога, а саме: як методиста, партнера по грі та фасилітатора ігрової діяльності молодших школярів. По-дев'яте, вони мають ґрунтуватися на засадах методу відкритих запитань, тобто тих, що не мають єдиного вірного варіанту відповіді, актуалізують креативність, самостійність мислення, активізують рефлексію [67].

Таким чином, у своїй єдності вони забезпечують цілісну підготовку майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Результативний блок авторської моделі відображає критерії, показники та рівні отриманого результату – готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Він за своєю суттю є рефлексивною фазою проєктування.

Виходячи з того, що критерій у сучасній педагогіці розуміється як сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу та результату освітньої діяльності, що відповідають її цілям [36, с. 134], а показники й є цими ознаками – конкретними та діагностованими характеристиками.

Відтак, відповідно до структури готовності майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, критеріями її сформованості є такі:

1) мотиваційний, що відображає: ставлення майбутніх вчителів до ігрової діяльності, ігрових технологій навчання, а також мотивацію їх професійного розвитку (мотиваційну готовність до змін своєї професійної поведінки відповідно новим умовам), мотивацію ігрової діяльності, використання її ресурсу в процесі вивчення природничої освітньої галузі;

2) змістовий, показниками якого є наукові, усвідомлені (відрефлексовані), системні та дієві знання про сутність: ігрової діяльності дитини, її функції у цілісному розвитку дитини, молодшого школяра та його навчальній діяльності; ігрових та діяльнісних методів навчання, усвідомлення їх переваг, особливостей розгортання різних видів гри у процесі вивчення природознавства, методів активізації ігрової діяльності у процесі вивчення природничої освітньої галузі; вимог до вчителя початкової школи в аспекті застосування ігрових технологій; вимог до ігрового освітнього середовища, етапів його розбудови; технології проєктування та супроводу ігрової діяльності дітей на уроках природознавства, поза його межами, а також у закладі освіти в цілому; гри як провідної діяльності людини, чинника її професійного розвитку, фізичного, психічного та соціального здоров'я; супроводжувальних ефектів ігрової діяльності (шум, рух тощо); ресурсів гри для власного професійного розвитку; власного ігрового досвіду.

3) процесуальний, який визначається сформованістю усіх груп професійних умінь: гностичних, проєктувальних, конструктивних, комунікативних, дослідницьких, організаційних, фасилітативних, рефлексивних; їх усвідомленість, стійкість, ефективність, згорнутість, гнучкість, відтворюваність у нестандартних ситуаціях.

Сформованість готовності майбутніх вчителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі як результат їх фахової підготовки виявляється на трьох рівнях: елементарному, середньому та високому.

Отже, створена модель та визначені організаційно-педагогічні умови мають бути реалізовані у системі професійно-педагогічної освіти для підготовки

майбутніх вчителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Висновки до розділу 2

Готовність майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі – складне динамічне утворення, в структурі якого вирізняються три основні компоненти: мотиваційний, змістовий, процесуальний. Мотиваційний компонент готовності вчителя початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі включає в себе різноманітні установки особистості, що зумовлюють педагогічну діяльність: інтереси, переконання, спонуки, плани, програми, зацікавленість і позитивне ставлення до природознавчої діяльності, усвідомлення необхідності оволодіння певним обсягом знань для продуктивної педагогічної діяльності в освітньому середовищі. Змістовий компонент готовності репрезентований сукупністю усіх видів знань про природу, пов'язаних з діями вчителя, спрямований на впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Процесуальний компонент – це взаємодія між суб'єктами освітнього процесу, внаслідок якої в процесі вивчення природознавства відбувається обмін інформацією, створюється певна послідовність дій учителя й учнів.

Компоненти готовності майбутнього вчителя початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі утворюють цілісну особистісну якість, що виступає запорукою ефективного навчання природознавства молодших школярів, формування в них предметної природознавчої компетентності. Розроблені критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі (стійкість мотивації до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, рівень засвоєння знань, ступінь сформованості професійно орієнтованих умінь та навичок студента до формування у молодших школярів предметної

природознавчої компетентності, здатність до налагодження конструктивного спілкування з молодшими школярами у процесі упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі) стосуються всіх компонентів досліджуваної особистісної якості майбутнього вчителя.

Відповідно до визначених компонентів (мотиваційний, змістовий, процесуальний, комунікативний) готовності майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі встановлено її рівні – елементарний, середній і високий.

На початковому етапі навчання студенти виявляли лише елементарні теоретичні та методичні знання, пов'язані насамперед з малоусвідомленою або елементарною мотивацією вибору професії. Результати, отримані в ході констатувального етапу педагогічного експерименту, дозволили з'ясувати практичний стан готовності майбутніх учителів початкових класів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, виявити недоліки методики професійної підготовки студентів до навчання природознавства молодших школярів, окреслити напрямки подальшого дослідження.

У процесі дослідження було створено модель, яка складається з трьох блоків, відповідно до етапів діяльності та функцій кожного з них: 1) цільового, 2) змістово-технологічного та 3) результативного. Цільовий блок моделі висвітлює мету та завдання професійно-педагогічної освіти, що зумовлена соціальним замовленням на таку початкову освіту в Україні, яка б забезпечила різнобічний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві. Змістово-технологічний блок моделі презентує базові принципи, умови, етапи, форми і методи підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Результативний блок авторської моделі відображає критерії, показники та рівні отриманого

результату – готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі Він за своєю суттю є рефлексивною фазою проектування.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

3.1. Методика підготовки майбутніх вчителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

З метою перевірки ефективності визначених науково-методичних засад підготовки майбутніх вчителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, у том числі визначених організаційно-педагогічних умов, а також створеної моделі, наступним етапом магістерського дослідження є здійснення експериментальної перевірки. Саме експериментальна перевірка, як зазначає С. Гончаренко, забезпечує можливість підтвердження або спростування гіпотези, покладеної в основу дослідження; дає змогу зробити глибокий аналіз та кількісне вимірювання внесених до педагогічного процесу змін і результатів [14].

В основу формувального етапу педагогічного експерименту було покладено комплексну методику, розроблену на основі діяльнісного, системного і компетентнісного підходів процесу формування готовності майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, яка включає обґрунтування мети, основи, завдань, змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до окресленої діяльності, форм і методів її організації та здійснення контролю за сформованістю готовності за розробленими критеріями. Ми виходили з таких концептуальних положень:

– процес готовності майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі має бути цілісним, тобто між предметами, які забезпечують природознавчу, психолого-педагогічну і методичну підготовку, повинна існувати єдність, а дисципліни повинні мати спрямованість на формування означеної компетентності;

– метою професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є формування його готовності до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі як інтегруючої здатності до природничо-освітньої діяльності в школі, оволодіння спеціальними знаннями з методики природознавства та ігрової діяльності, а також формування та вдосконалення відповідних навичок та умінь, забезпечення формування мотивації студентів до навчальної діяльності молодших школярів з природознавства.

Із зазначеної вище мети випливають завдання формування готовності майбутнього вчителя, які розкривають різні аспекти включення особистості студента до процесу оволодіння ігровими технологіями в навчанні природознавству. Їх системність визначається охопленням раціональної та діяльнісно-практичної сфери особистості. Відтак, ми виділяємо такі основні завдання підготовки майбутнього вчителя до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі:

1) формування осмисленого ставлення до оволодіння природничими і методичними знаннями й умінями в необхідному й достатньому для вчителя обсязі;

2) формування діяльнісно-практичного аспекту педагогічної діяльності в усіх можливих формах як активного виявлення відповідних здібностей учителя; уміння застосовувати методичні знання й уміння на практиці, зацікавлено, переконливо й образно проводити ігри природознавчого характеру з учнями різних вікових груп, висловлювати, аргументувати й доводити судження про природні явища;

3) формування цінності природних явищ та професії вчителя, яке виявляється в діях студента, продиктованих його ставленням до природи,

реагувати на прекрасне в житті та природі, бажанні формувати це почуття в учнів [66].

Компонентами змісту природознавчої підготовки майбутнього вчителя початкових класів є: а) система знань з природознавства; б) методичні знання, вміння й навички взаємодії з учнями з метою вивчення природознавства, що виявляються в творчій навчальній діяльності та тісно пов'язані між собою; в) досвід емоційно-естетичного та ціннісного ставлення особистості до професійної педагогічної діяльності; г) досвід педагогічної комунікації з приводу природи.

Усталений підхід до професійної підготовки майбутніх учителів полягає в паралельному розгортанні навчального процесу: з одного боку відбувається вивчення психолого-педагогічних та природничих дисциплін, з іншого – формування готовності до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. На наш погляд, це не може дати належних результатів, оскільки процес підготовки до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі має бути цілісним. Цей висновок визначив сутність програми формувального експерименту, тому системотворчим чинником у нашому дослідженні стала навчальна дисципліна «Методика викладання природознавства початковій школі».

Опанування зазначеним навчальним предметом дає можливість більш глибоко усвідомити сутність педагогічних процесів, пов'язаних з формуванням предметної природознавчої компетентності у молодших школярів, сприяє комплексному та системному засвоєнню знань.

Формами організації навчання дисципліни були обрані лекційні та семінарські заняття, тренінги, самостійна робота студентів, інноваційна ігрова діяльність майбутніх учителів початкових класів, консультації. Такий вибір підтверджується наявною в педагогічній літературі думкою, що в сукупності ці форми організації навчання дозволяють сформувати готовність студентів до професійної діяльності [45].

Курс методики викладання природознавства на факультеті педагогічної освіти має широкі можливості для підготовки майбутніх учителів до

упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. У процесі вивчення методики навчання природознавства в початковій школі зверталася увага на самостійну розробку студентами фрагментів та конспектів уроків з використанням дидактичних ігор, завдань, вправ, педагогічних ситуацій, проблемних питань з конкретних тем з використанням методів та прийомів, які стимулюють запровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі; проведення уроків та їх фрагментів з окремих тем навчального курсу; виготовлення нових, оригінальних наочних посібників і проєктів з конкретних тем, які включали ігрові технології; створення проблемних ситуацій з використанням ігрових прийомів та методів запровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Приклади фрагментів уроків, які містять ігрові технології навчання, розроблені та апробовані студентами під час лабораторних занять, розміщено в додатку Д.

Навчальна діяльність організовувалась у такий спосіб, щоб вона наближалась до змісту роботи вчителя в школі. Відтак знання, уміння й навички студенти набували з урахуванням своєї наступної професійної діяльності. Викладачі, працюючи зі студентами, звертали особливу увагу на розвиток професійних якостей, необхідних і достатніх для роботи за шкільними програмами з природознавства з метою їхньої підготовки до запровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Головне завдання занять з методики навчання природознавства щодо формування готовності майбутніх учителів полягало в тому, щоб викликати у них зацікавленість до природничо-методичної підготовки та усвідомлення необхідності формування у молодших школярів природознавчої компетентності засобами ігрової діяльності як на уроках, так і в позаурочній діяльності.

У лекційному курсі з'ясовували, що цілий ряд природничих понять має міжпредметний характер, оскільки вивчається в межах різних навчальних предметів початкової школи (пори року, жива природа, температура, рік, доба, фарби природи, листопад, скелет, шкіра, ріст рослин, Всесвіт тощо). Кожний із них розглядає ці поняття під певним кутом зору, використовуючи властиві йому

методи і прийоми. Водночас здійснення міжпредметних зв'язків на основі спільності змістового матеріалу дало можливість не тільки краще його засвоїти, а й уточнити, конкретизувати, наповнити новим змістом, розширити його обсяг. Міжпредметні знання набувають характеру дієвості, усвідомленості, системності й узагальненості. На конкретних прикладах формування окремих природничих уявлень понять показували, як можуть реалізуватися міжпредметна інтеграція між різними навчальними предметами (природознавство, математика, читання, образотворче мистецтво, трудове навчання, основи здоров'я та ін.). Увагу студентів зосереджували на тому, що процес формування природничих понять, як і будь-яких інших, проходить значно ефективніше, якщо у ньому реалізуються не тільки змістові, а й операційні міжпредметні зв'язки.

Ефективним засобом формування педагогічних умінь майбутніх учителів та підготовки їх до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі було проблемне навчання, яке спрямовувалося на продуктивне засвоєння та закріплення набутих знань, положень, висновків; стимулювання пізнавальної активності, розвиток творчих здібностей, мислення, навичок самостійного вирішення ускладнень, які виникають під час розв'язування природознавчих завдань. Викладач демонстрував перед студентами шлях наукового мислення, спонукав їх слідкувати за діалектичним рухом думки, робив їх співучасниками пошукової діяльності; залучав студентів за допомогою продуктивних, проблемних запитань до обмірковування різних варіантів відповідей та вибору оптимального в залежності від умов, що склалися

Під час розгляду природознавчих тем студенти продовжували оволодівати методикою формування загальнопізнавальних умінь шляхом використання диференційованих пізнавальних завдань на основі застосування різноманітних методів і прийомів: у роботі із засобами навчання, у процесі роботи з текстами та ілюстраціями, з підручником тощо.

Реалізація методики підготовки майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі передбачає комплексне використання наступних методів навчання: метод моделювання

педагогічних ситуацій; метод цілеспрямованого педагогічного впливу; методи спостереження, бесіди, коментування, аналізу проведених студентами уроків природознавства.

Виконуючи проблемні завдання, студенти відмічали необхідність доцільності та правильності підбору ігрових методів, прийомів, засобів навчання природознавства молодших школярів. Таким чином вони з'ясували, який зі способів педагогічної діяльності є найдоцільнішим. Така пошукова діяльність сприяла позитивному емоційному ставленню до навчання, розвитку пізнавальних інтересів майбутніх учителів. Водночас цей підхід забезпечував розвиток спостережливості, пам'яті, здатності до критичного мислення, аналізу ситуацій. Студенти краще розуміли актуальність здобутих природничо-методичних знань та умінь.

Доцільним під час лекцій було використання наочного методу, який передбачав показ предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою карт, плакатів, малюнків, схем, репродукцій, демонстрацію приладів для спостережень за погодою тощо. У окремих випадках використовувався роздатковий матеріал (гербарії, фотографії, діаграми, таблиці тощо). Вони спонукали студентів до роздумів над науковими проблемами, до пошуку відповідей на запитання, що виникали, до перевірки найцікавіших і найважливіших положень. Це давало можливість майбутнім фахівцям здобувати теоретичні знання з упровадження ігрових технологій на уроках природознавства. Використання наочних посібників в ігровій діяльності молодших школярів на уроках природознавства на прикладі дидактичної гри «Хто зайвий? Чому?» відображено у додатку Е.

У змісті лекцій, присвячених формам організації освітнього процесу з природознавства, зокрема природничим екскурсіям, позакласній роботі з природознавства, ми намагалися продемонструвати, як можуть застосовуватись варіативні завдання, в основі яких лежать різні загальнопізнавальні вміння, під час різних видів ігор природознавчого змісту:

1. За характером освітнього процесу: (навчальних, тренувальних, контролюючих, узагальнюючих; пізнавальних, виховних, розвиваючих; репродуктивних, продуктивних, творчих).

2. За ігровим середовищем (ігри з предметами та без них; вуличні (під час спостережень та прогулянок в природу), настільні, комп'ютерні та ін.).

Готуючи студентів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, увага приділялася підготовці і проведенню практичних занять, тому що значне місце у підготовці вчителів початкової школи належить виробленню в них практичних умінь підбирати такі форми, методи та прийоми навчально-ігрової діяльності, які зможуть забезпечити формування у молодших школярів природознавчої компетентності, тому що саме добір прийомів навчання, форм організації навчальної діяльності та ефективних методів навчання є важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в навчанні природознавства учнів початкової школи.

На практичних заняттях з методики навчання природознавства ми формували в студентів уміння передбачати результати своєї діяльності (педагогічне прогнозування). Вироблення цих умінь проходило в умовах моделювання уроку природознавства та його елементів. У процесі цієї роботи студенти одержували можливість випробувати різноманітні методичні прийоми, плани проведення уроку, методичні схеми окремих його елементів з упровадженням ігрових технологій. Конспект розроблявся з урахуванням змісту шкільних програм, виходячи з яких визначався клас, тема і тип уроку, методичні й навчально-пізнавальні завдання щодо конкретної теми. Оволодіваючи практичним досвідом, студенти розробляли фрагменти і плани-конспекти різних типів уроків та позакласних заходів з природознавства, де на основі використання ігрових методів і прийомів одночасно розв'язувалися різноманітні за своїм дидактичним призначенням педагогічні завдання, які потребували застосування знань про структуру різних загальнопізнавальних умінь, творче моделювання пізнавальних завдань залежно від поставленої дидактичної мети або, навпаки: визначення мети, виходячи зі змісту завдань чи запитань у ході опрацювання тексту, предметних чи тематичних малюнків підручника, у

проведенні узагальнюючої бесіди, опитування на актуалізацію знань у роботі зі змістом вірша, загадки, народних прикмет тощо.

Освітній процес у педагогічному закладі вищої освіти повинен імітувати середовище, в якому щодня знаходяться учні. Для цього необхідно здійснювати активне навчання майбутніх учителів початкових класів, яке зобов'язує майбутнього вчителя стати безпосереднім учасником освітнього процесу, що вміє мислити логічно і творчо, діяти в різних педагогічних ситуаціях, знаходить шляхи і способи розв'язання проблем у процесі формування в учнів природознавчої компетентності. Саме активні методи навчання дозволяють формувати знання, уміння і навички шляхом залучення в діяльність тих, хто навчається, тому наступним етапом навчання було використання засобу мікрвикладання – апробація на практичних заняттях самостійно розроблених студентами моделей діяльності вчителя на уроці природознавства з наступним аналізом і самоаналізом. У ході цієї роботи студенти вчилися публічно захищати власну модель організації взаємодії з учнями на уроці природознавства. Вони вчилися налагоджувати комунікативну взаємодію з аудиторією, вести спілкування. У процесі самоаналізу виконавської майстерності студенти орієнтувалися на вияв власних почуттів, якими супроводжувалась їхня діяльність.

На практичному занятті застосовували ігрове моделювання уроків, на яких в ролі вчителя виступав студент. Потім проводилось колективне обговорення й порівняльний аналіз розроблених студентами уроків природознавства. Вирішення проблемних ситуацій і проведення фрагментів уроків перед студентською аудиторією було підготовчою роботою до педагогічної практики.

У ситуаціях, наближених до умов школи, формувалися початкові вміння відбирати навчальний природознавчий матеріал, будувати й змінювати логіку заняття. Крім конструктивних умінь, формувалися організаторські й комунікативні уміння та навички. Студенти вчилися триматись у класі, чітко висловлювати свої думки, точно формулювати питання, розподіляти увагу між учнями, методично правильно використовувати засоби навчання.

На практичних заняттях для підготовки майбутніх учителів до у молодших школярів упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі важливу роль відводили дискусійним формам роботи, які стимулюють самостійність, ініціативність, активність, рефлексивність студентів, що в подальшому сприятиме кращій підготовці до уроків, підбору таких способів, форм, видів роботи, що спрямовані на упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі учнів. Дискусійні форми роботи сприяють розумінню кожним учасником свого ставлення, розвитку ініціативності, розвивають мовленнєві навички й уміння користуватися власним інтелектом, вчать доводити свою думку і слухати інших. За допомогою таких форм роботи студенти вчать відокремлювати важливе від другорядного, формулювати проблеми; розвивають уміння слухати і взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу; моделюють такі педагогічні ситуації, коли саме колектив може допомогти прийняти рішення; усвідомлюють характерну для нестандартних проблем багатозначність можливих рішень.

У процесі вирішення завдань дискусійного характеру ми використовували такий метод, як «круглий стіл». В основу цих навчальних занять було покладено принцип колективного обговорення проблем. За круглим столом відбувався обмін інформацією, засвоювалися нові знання, учасники вчилися переконувати один одного, доводити власну думку, аналізувати, слухати, вести дискусію.

Інтенсифікації навчального процесу та підготовці майбутніх учителів початкових класів до навчання природознавства молодших школярів на заняттях з методики викладання природознавства значно сприяло використання різних технологій: колективне навчання (робота в парах, малих групах, де відбувається синтез думок, педагогічне передбачення, презентується спільний проект тощо); фронтальне навчання («мозковий штурм», розв'язання проблем у загальному колі, аналіз ситуативних обставин тощо); навчання в процесі гри (розігрування різних ситуацій, діалогів, ділова професійно-орієнтована гра).

Щоб формувати в учнів природознавчу компетентність, учитель повинен оволодіти тими методами, прийомами та засобами організації освітнього процесу з природознавства в початкових класах, без яких неможливо

сформувані предметну природознавчу компетентність у молодших школярів, а саме: робота з інформаційними джерелами; спостереження у природі; демонстраційні та фронтальні досліді учнів; виготовлення моделей явищ природи та формування вмінь користуватися ними; екологічне моделювання та прогнозування; вирішення ситуативних завдань; практична діяльність з охорони природи

В умовах впровадження Концепції Нової української школи упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі базується на застосуванні форм, методів, прийомів педагогічної діяльності, які сприяють розвитку пізнавального інтересу та творчих здібностей учнів, удосконалюють інтелектуальні здібності, виховують ініціативність і творчість, формують позитивну мотивацію та бажання вчитися, активізують навчальну діяльність учнів, підтримують прагнення до саморозвитку й удосконалення, виховують відповідальне ставлення до навчання, праці, природи та людини. У сучасній школі необхідно застосовувати методи навчання природознавства, засновані на колективній співпраці (ігри, проекти, досліді, експерименти, групові завдання тощо) та самостійності учнів. Молодші школярі повинні залучатися до спільної діяльності для виконання комунікативних, пошукових і творчих завдань [59].

Велике значення для розвитку активності учнів на уроці мають ігрові прийоми та елемент змагання. Вони сприяють розвитку логічного і творчого мислення, уваги, пам'яті, вдосконалюють практичні уміння і творчі можливості, формують природоохоронні уміння. Гра робить освітній процес більш комфортним для кожного учня, знижує негативне психологічне напруження і перетворює навчання на захоплюючий процес. В процесі вивчення методики навчання природознавства майбутні вчителі не тільки вчать створювати ігрові моменти на уроках, а й складають методичну скарбничку різних видів ігор, які можна застосовувати в урочній та позаурочній діяльності для упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі (Додаток Є)

Для активізації пізнавальної діяльності школярів з природознавства, вчитель повинен вміти використовувати розвиваючі завдання, загадки, казки, вікторини, ребуси, ситуативні завдання екологічного змісту. Правильно

підібрані, диференційовані за рівнями складності і способом виконання вправи і завдання розвивають способи пізнавальної діяльності молодших школярів.

Навчаючи природознавству, вчитель має працювати творчо, для розвитку пізнавальних інтересів учнів застосовувати різні види інтелектуальної діяльності з урахуванням вікових особливостей учнів, рівня розвитку їхнього мислення, загальної теоретичної і практичної підготовки та індивідуальних особливостей дітей. Чим молодший шкільний вік, тим цікавішими мають бути завдання і сам процес навчання. Підґрунтям навчально-пізнавального процесу з природознавства є завдання із використанням сучасних освітніх технологій, спрямованих на розвиток творчого мислення, креативності, реалізацію проблемного підходу, створення проектів.

Під час консультацій майбутніх учителів викладачі спрямовували їхню діяльність на правильну роботу з інформацією, врахування психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку, внаслідок чого в студентів виникали власні пропозиції щодо об'єктів дослідження. Зокрема, ними було запропоновано проведення позакласних заходів для учнів початкової школи з метою формування у школярів пропедевтичних знань з екології. Задоволення студентів від правильно виконаного завдання мотивувало в них необхідність розробки змісту інших заходів та їх проведення з учнями.

Особливу увагу приділяли позааудиторній діяльності студентів, оскільки розроблена нами методика формування у майбутніх учителів готовності до навчання природознавства учнів початкових класів передбачала виконання завдань самостійної роботи. Одними із головних завдань у підготовці майбутнього вчителя є формування умінь самостійно здобувати знання, обробляти наукові ідеї та застосовувати передовий педагогічний досвід в умовах самостійної діяльності, розвиток творчих здібностей особистості. У процесі позааудиторної роботи у студентів формувалися уміння:

- самостійного пошуку інформації з різних джерел;
- аналізу, обробки та самостійного вивчення навчального матеріалу (укладання картотеки учнівських дослідів з природознавства, опорних схем та довідкових таблиць, конспектів, рефератів, підготовка доповідей тощо);

– вивчення об’єктів та явищ природи (спостереження за явищами природи – щоденник спостережень, постановка лабораторних дослідів, аналіз і оцінка стану природного середовища та ін.).

Одним із засобів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів і їхньої підготовки до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі було створення власних навчально-методичних матеріалів – портфоліо. Це допомагало майбутньому вчителю не тільки систематизувати педагогічний досвід, накопичені природознавчі знання, але й давати об’єктивну оцінку власному професійному рівню. Починали студенти цю роботу ще на практичних заняттях з методики навчання природознавства, створюючи «методичну скарбничку» з найбільш вдалим методичними розробками, творчими роботами, зразками уроків, екскурсій, загадками, прикметами, цікавими відомостями з природознавства тощо. Складене студентами портфоліо було для них своєрідним методичним портфелем, який містив описи різних методів роботи та аналіз їх ефективності. Надалі студенти доповнювали власне портфоліо документами, які засвідчували їхній професійний розвиток з методики навчання природознавства – подяки, характеристики, наукові та творчі роботи, власні статті, доповіді, конспекти виховних заходів. Портфоліо допомагало студентам фіксувати перші професійні успіхи з природознавчої діяльності.

Результатом теоретичного аналізу науково-методичної літератури, виявлених проблем, власного багаторічного досвіду роботи зі студентами стали запропоновані нами зміни до традиційної методики формування готовності майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

3.2. Аналіз результативності експериментальної методики

Результати експериментального навчання студентів за обґрунтованою у дослідженні методикою підготовки майбутніх вчителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі були одержані за допомогою спостереження за процесом і наслідками розв’язування завдань

студентами, за діяльністю майбутніх вчителів у період пропедевтичної практики, виконанням контрольних робіт, перевірки виконання проєктів та самостійної роботи. Критерії оцінювання сформованості у майбутніх викладачів готовності до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі дозволили в процесі дослідження зробити висновок про рівень набуття студентами цієї особистісної характеристики.

Ефективність розробленої методики підготовки майбутніх вчителів початкових класів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі визначали за змінами у рівнях сформованості компонентів готовності. З цією метою у визначенні навчальних досягнень майбутніх викладачів використано результати опитувальників, виконання тестів, контрольної роботи, запропонованих на констатувальному етапі експерименту.

Рівні сформованості компонентів готовності майбутніх учителів контрольної та експериментальної груп до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі на формувальному етапі педагогічного експерименту представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рівні сформованості компонентів готовності майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі на формувальному етапі педагогічного експерименту

Рівні	Високий		Середній		Елементарний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Компоненти						
Мотиваційний	30	20	65	60	5	20
Змістовий	25	20	65	45	10	35
Процесуальний	25	10	65	70	10	20
<i>Узагальнений показник</i>	26,6	16,6	65	58,3	8,4	25,1

У результаті дослідження було з'ясовано, що високий рівень готовності до досліджуваної діяльності показали 26,6% студентів ЕГ та 16,6% студентів КГ,

середній – 65% студентів ЕГ та 58,3% студентів КГ, елементарний – 8,4% студентів ЕГ та 25,1% студентів КГ.

Порівняльний аналіз результатів сформованості компонентів готовності студентів контрольної та експериментальної груп до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі і після впровадження експериментальної методики підготовки майбутніх учителів початкової школи на формувальному етапі дослідження представлений на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Динаміка зміни рівнів готовності до досліджуваної діяльності студентів контрольної та експериментальної груп до та після формувального експерименту

Дані рисунка 3.1. свідчать про суттєву динаміку рівнів готовності майбутніх педагогів експериментальної групи до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Так, показники високого рівня у студентів експериментальної групи зросли на 16,6%, середнього – на 8,4%. Позитивним результатом є суттєве зменшення показників елементарного рівня – на 25%.

Щодо представників контрольної групи, у них теж відбулася позитивна динаміка, однак несуттєва. Так, показники високого рівня зросли на 3,3%, середнього – на 6,7%, показники елементарного рівня знизились на 10%.

Порівняльні показники готовності до досліджуваної діяльності майбутніх педагогів контрольної та експериментальної груп після завершення формувального експерименту продемонстровано на рис. 3.2.

Як свідчать дані контрольного експерименту, показники готовності до досліджуваної діяльності майбутніх педагогів експериментальної групи зазнали суттєвих змін.

Виходячи з даних, що відображених в гістограмі, можемо констатувати, що в експериментальній групі студентів із високим рівнем готовності до досліджуваної діяльності стало 26,6%, у контрольній – 16,6%; із середнім рівнем в експериментальній групі – 65%, у контрольній – 58,3%; студентів із низьким рівнем готовності до досліджуваної діяльності в експериментальній групі 8,4%, у контрольній – 25,1%.

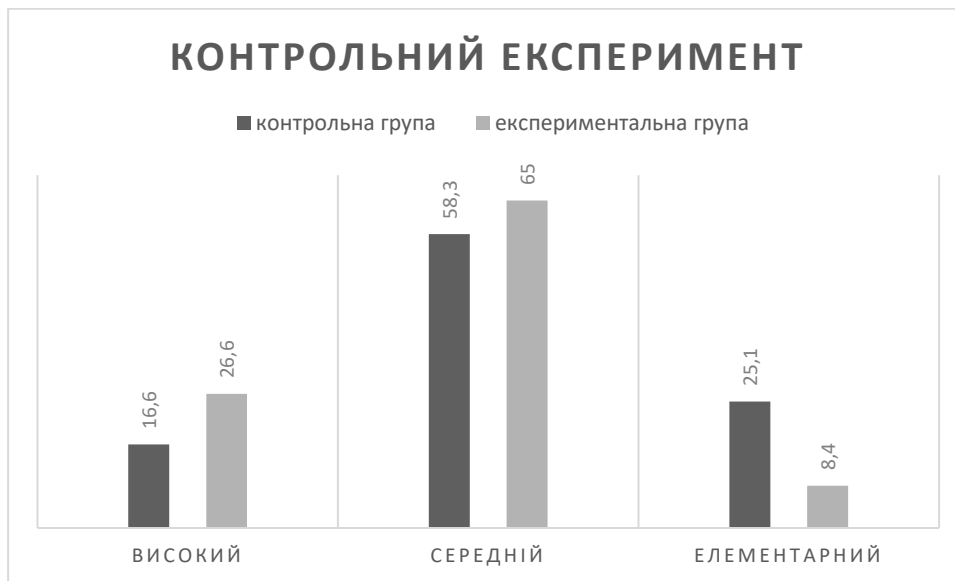

Рис. 3.2. Порівняльні показники готовності до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі майбутніх педагогів контрольної та експериментальної груп після завершення формувального експерименту

Аналіз результатів контрольного експерименту дає нам підстави стверджувати, що в експериментальній групі значно збільшилась кількість студентів із високим рівнем, відповідно зменшилось число студентів із низьким; у студентів контрольної групи простежується незначне підвищення рівня готовності до досліджуваної діяльності.

Отримані результати на формувальному етапі, а також їх статистичне підтвердження переконують у тому, що сформованість у майбутніх вчителів початкових класів експериментальної групи готовності до упровадження ігрових

технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі у процесі їх підготовки за експериментальною методикою відбувається ефективніше, ніж у представників контрольної групи. Це дозволяє стверджувати, що під впливом проведеного експерименту у студентів сформувалась підкріплена позитивною мотивацією система теоретичних знань та практичних умінь навчати природознавству учнів-початківців у майбутній професійній діяльності. У ході вивчення впливу розробленої нами методики на готовність майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі з'ясовано, що в цілому було виявлено суттєве підвищення показників за кожним з компонентів готовності.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту вказали на доцільність створення навчально-методичного забезпечення та його впровадження у освітній процес вищих педагогічних закладів освіти з метою якісної підготовки майбутніх викладачів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Висновки до розділу 3

В основу формувального етапу педагогічного експерименту було покладено комплексну методика, розроблену на основі діяльнісного, системного і компетентнісного підходів процесу формування готовності майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, яка включає обґрунтування мети, основи, завдань, змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до окресленої діяльності, форм і методів її організації та здійснення контролю за сформованістю готовності за розробленими критеріями.

Системотворчим чинником у нашому дослідженні стала навчальна дисципліна «Методика викладання природознавства початковій школі». Опанування зазначеним навчальним предметом дає можливість більш глибоко усвідомити сутність педагогічних процесів, пов'язаних з формуванням предметної природознавчої компетентності у молодших школярів, сприяє комплексному та системному засвоєнню знань.

Формами організації навчання дисципліни були обрані лекційні та семінарські заняття, тренінги, самостійна робота студентів, інноваційна ігрова діяльність майбутніх учителів початкових класів, консультації. Такий вибір підтверджується наявною в педагогічній літературі думкою, що в сукупності ці форми організації навчання дозволяють сформувати готовність студентів до професійної діяльності.

Реалізація методики підготовки майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі передбачає комплексне використання наступних методів навчання: метод моделювання педагогічних ситуацій; метод цілеспрямованого педагогічного впливу; методи спостереження, бесіди, коментування, аналізу проведених студентами уроків природознавства.

Велике значення для розвитку активності учнів на уроці мають ігрові прийоми та елемент змагання. Вони сприяють розвитку логічного і творчого мислення, уваги, пам'яті, вдосконалюють практичні уміння і творчі можливості, формують природоохоронні уміння. Гра робить освітній процес більш комфортним для кожного учня, знижує негативне психологічне напруження і перетворює навчання на захоплюючий процес. В процесі вивчення методики навчання природознавства майбутні вчителі не тільки вчать створювати ігрові моменти на уроках, а й складають методичну скарбничку різних видів ігор, які можна застосовувати в урочній та позаурочній діяльності для упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Ефективність розробленої методики підготовки майбутніх вчителів початкових класів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі визначали за змінами у рівнях сформованості компонентів готовності. З цією метою у визначенні навчальних досягнень майбутніх викладачів використано результати опитувальників, виконання тестів, контрольної роботи, запропонованих на констатувальному етапі експерименту.

У результаті дослідження було з'ясовано, що високий рівень готовності до досліджуваної діяльності показали 26,6% студентів ЕГ та 16,6% студентів КГ, середній – 65% студентів ЕГ та 58,3% студентів КГ, елементарний – 8,4%

студентів ЕГ та 25,1% студентів КГ.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту вказали на доцільність створення навчально-методичного забезпечення та його впровадження у освітній процес вищих педагогічних закладів освіти з метою якісної підготовки майбутніх викладачів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

ВИСНОВКИ

Метою природничої освітньої галузі для загальної середньої освіти є формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі.

Відповідно до окресленої мети, головними завданнями природничої освітньої галузі у початковій школі є: виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля; формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до участі у природоохоронних акціях; розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження); поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього.

Використання ігрових технологій особливо доцільним є у роботі з учнями початкових класів. Саме для ефективності освітнього процесу вчителям необхідно традиційні форми організації навчання комбінувати з ігровими технологіями. Ігрові технології на уроках допомагають вчителю активізувати й інтенсифікувати діяльність молодших школярів. Під час проведення уроку з застосуванням ігрових технологій, вчитель повинен вміло управляти емоціями молодших школярів, не нав'язувати свої думки, а скеровувати їхню активність

у потрібне русло. Завдяки ігровим технологіям в класі створюється сприятливий психологічний клімат, активізується навчальна діяльність школярів, підтримується інтерес до навчання. Емоційна забарвленість гри допомагає школярам легше пережити невдачі та подолати труднощі під час навчання. Ігрові технології навчання сприяють розвитку у молодших школярів самостійності, творчості, винахідливості, кмітливості, відповідальності, цілеспрямованості.

Готовність майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі – складне динамічне утворення, в структурі якого вирізняються три основні компоненти: мотиваційний, змістовий, процесуальний. Мотиваційний компонент готовності вчителя початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі включає в себе різноманітні установки особистості, що зумовлюють педагогічну діяльність: інтереси, переконання, спонуки, плани, програми, зацікавленість і позитивне ставлення до природознавчої діяльності, усвідомлення необхідності оволодіння певним обсягом знань для продуктивної педагогічної діяльності в освітньому середовищі. Змістовий компонент готовності репрезентований сукупністю усіх видів знань про природу, пов'язаних з діями вчителя, спрямований на впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Процесуальний компонент – це взаємодія між суб'єктами освітнього процесу, внаслідок якої в процесі вивчення природознавства відбувається обмін інформацією, створюється певна послідовність дій учителя й учнів.

Компоненти готовності майбутнього вчителя початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі утворюють цілісну особистісну якість, що виступає запорукою ефективного навчання природознавства молодших школярів, формування в них предметної природознавчої компетентності. Розроблені критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі (стійкість мотивації до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, рівень засвоєння знань, ступінь сформованості професійно орієнтованих

умінь та навичок студента до формування у молодших школярів предметної природознавчої компетентності, здатність до налагодження конструктивного спілкування з молодшими школярами у процесі формування предметної природознавчої компетентності) стосуються всіх компонентів досліджуваної особистісної якості майбутнього вчителя.

Відповідно до визначених компонентів (мотиваційний, змістовий, процесуальний, комунікативний) готовності майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі встановлено її рівні – елементарний, середній і високий.

Результати, отримані в ході констатувального етапу педагогічного експерименту, дозволили з'ясувати практичний стан готовності майбутніх учителів початкових класів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, виявити недоліки методики професійної підготовки студентів до навчання природознавства молодших школярів, окреслити напрямки подальшого дослідження.

У процесі дослідження було створено модель, яка складається з трьох блоків, відповідно до етапів діяльності та функцій кожного з них: 1) цільового, 2) змістово-технологічного та 3) результативного. Цільовий блок моделі висвітлює мету та завдання професійно-педагогічної освіти, що зумовлена соціальним замовленням на таку початкову освіту в Україні, яка б забезпечила різнобічний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві. Змістово-технологічний блок моделі презентує базові принципи, умови, етапи, форми і методи підготовки майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Результативний блок авторської моделі відображає критерії, показники та рівні отриманого результату – готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових

технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі Він за своєю суттю є рефлексивною фазою проектування.

Освітній процес у закладах вищої освіти потребує осучаснення, оптимізації і вдосконалення шляхом постійного пошуку умов і засад, спроможних забезпечити ефективність, результативність і високу якість підготовки фахівців відповідно до сучасних вимог суспільства. Вирішення означеної проблеми ми вбачаємо у підпорядкуванні діяльності викладачів і студентів досягненню загальної мети – підготовці майбутніх учителів початкової школи до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

В основу формувального етапу педагогічного експерименту було покладено комплексну методика, розроблену на основі діяльнісного, системного і компетентнісного підходів процесу формування готовності майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі, яка включає обґрунтування мети, основи, завдань, змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до окресленої діяльності, форм і методів її організації та здійснення контролю за сформованістю готовності за розробленими критеріями.

Системотворчим чинником у нашому дослідженні стала навчальна дисципліна «Методика викладання природознавства початковій школі». Опанування зазначеним навчальним предметом дає можливість більш глибоко усвідомити сутність педагогічних процесів, пов'язаних з формуванням предметної природознавчої компетентності у молодших школярів, сприяє комплексному та системному засвоєнню знань.

Формами організації навчання дисципліни були обрані лекційні та семінарські заняття, тренінги, самостійна робота студентів, інноваційна ігрова діяльність майбутніх учителів початкових класів, консультації. Такий вибір підтверджується наявною в педагогічній літературі думкою, що в сукупності ці форми організації навчання дозволяють сформуванню готовності студентів до професійної діяльності.

Реалізація методики підготовки майбутніх учителів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі передбачає комплексне використання наступних методів навчання: метод моделювання педагогічних ситуацій; метод цілеспрямованого педагогічного впливу; методи спостереження, бесіди, коментування, аналізу проведених студентами уроків природознавства.

Велике значення для розвитку активності учнів на уроці мають ігрові прийоми та елемент змагання. Вони сприяють розвитку логічного і творчого мислення, уваги, пам'яті, вдосконалюють практичні уміння і творчі можливості, формують природоохоронні уміння. Гра робить освітній процес більш комфортним для кожного учня, знижує негативне психологічне напруження і перетворює навчання на захоплюючий процес. В процесі вивчення методики навчання природознавства майбутні вчителі не тільки вчаться створювати ігрові моменти на уроках, а й складають методичну скарбничку різних видів ігор, які можна застосовувати в урочній та позаурочній діяльності для упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

Ефективність розробленої методики підготовки майбутніх вчителів початкових класів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі визначали за змінами у рівнях сформованості компонентів готовності. З цією метою у визначенні навчальних досягнень майбутніх викладачів використано результати опитувальників, виконання тестів, контрольної роботи, запропонованих на констатувальному етапі експерименту.

У результаті дослідження було з'ясовано, що високий рівень готовності до досліджуваної діяльності показали 26,6% студентів ЕГ та 16,6% студентів КГ, середній – 65% студентів ЕГ та 58,3% студентів КГ, елементарний – 8,4% студентів ЕГ та 25,1% студентів КГ.

Аналіз результатів контрольного експерименту дає нам підстави стверджувати, що в експериментальній групі значно збільшилась кількість студентів із високим рівнем, відповідно зменшилось число студентів із низьким; у студентів контрольної групи простежується незначне підвищення рівня готовності до досліджуваної діяльності.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту вказали на доцільність створення навчально-методичного забезпечення та його впровадження у освітній процес вищих педагогічних закладів освіти з метою якісної підготовки майбутніх викладачів до упровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: [http://sum.in.ua/s/ghotovnistj s](http://sum.in.ua/s/ghotovnistj_s) (дата звернення: 15.08.2020).
2. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі. Київ: Радянська школа, 1981. 264 с.
3. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1985. 208 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
5. Большакова І. Студія онлайн-освіти EdEra. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbooks.io/glossary/6/world.htm>. 2018. (дата звернення: 18.04.2019).
6. Васютіна Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до організації ігрової діяльності в навчально-виховному процесі початкової школи. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2008. №1. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8688/1/Tetyana%20Vasyutina_Pidgotovka%20maybutnogo%20vchutelya.pdf (дата звернення: 15.08.2020).
7. Вербицкий А. Контекстное обучение в компетентностном подходе. *Высшее образование в России*. 2006. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontekstnoe-obuchenie-v-kompetentnostnompodhode-1> (дата звернення: 15.08.2020).

8. Винникот Д. В. Игра и реальность. Москва: Институт Общегуманитарных Исследований, 2002. 288 с.
9. Вітюк В. В. Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Педагогічний пошук*. 2017. №2 (94). С. 3-6.
10. Волощенко О. В., Козак О.П., Остапенко Г.С . Я досліджую світ : підруч. для 2 кл. закл. загал, серед, освіти (у 2-х част.). Ч. 2. Київ : Світич, 2019. 128 с. : іл.
11. Волощенко О. В., Козак О.П., Остапенко Г.С . Я досліджую світ : підруч. для 3 кл. закл. загал, серед, освіти (у 2-х част.). Ч. 2. Київ : Світич, 2019. 160 с. : іл.
12. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. Стенограмма лекции, прочитанной в 1933 г. в ЛГПИ им. А.И. Герцена. URL: <https://dob.1sept.ru/article.php?ID=200500510> (дата звернення: 15.08.2020).
13. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие ребенка. Москва: Просвещение, 1985. 45 с.
14. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2008. 278 с.
15. Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник/ Упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
16. Грущинська І. В., Хитра З.М. Я досліджую світ. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) : Частина 1. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с. : іл.
17. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект. Запоріжжя: ГУ ЗІДМУ, 2006. 322 с.
18. Дзятківська Г. Ігрові технології навчання в початковій школі: особливості використання. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13013/1/9Dzyatkivska.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).
19. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 450 с.

20. Дубровська Л. О., Дешко О. О. Проблема готовності вчителів початкових класів до упровадження ідей реформи нової української школи. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2018. №3. С. 23-27.
21. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности к деятельности. Москва : Просвещение, 1983. 356 с.
22. Жаркова І. І. Формування предметної природознавчої компетентності молодших школярів шляхом використання проектної технології. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. Тернопіль. 2015. № 1. С. 43-49.
23. Завгородня Т. Проблеми педагогіки : історія, сучасність, перспективи. Івано-Франківськ : Третяк І., 2008. 427 с.
24. Закон України «Про вищу освіту» : станом на 5 вересня 2017 року [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/>
25. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.08.2020).
26. Зязюн І. А. Система освіти у вимірі компетентнісної діяльності й дії вчителя та майстерного управління учінням. *Вища освіта України*. № 3 (дод. 2). 2014. С. 29-36.
27. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. СПб. : Питер, 2000. 512 с.
28. Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти : [навч.-метод. пос.] / автор-упорядник Т. В. Войцях. Черкаси : Черкаський ОПОПП, 2014. 92 с.
29. Ільман В. Деякі аспекти вдосконалення професійної підготовки вчителя початкової школи : сучасні тенденції. *Рідна школа*. 2011. № 1-2. С. 30-32.
30. Інноваційні технології навчання: навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / упорядн. словника С.В. Волобуєва. Київ : НТУ, 2017. 172 с.
31. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/metodiki-vikladannya-u-1-klasi/worldю>. 2018. (дата звернення: 18.04.2019).

32. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / [А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская и др.]; под ред. А.Г. Асмолова. Москва: Просвещение, 2008. 151 с.
33. Карабанова О. А. Игра в психическом развитии ребенка. Москва: Российское педагогическое агентство, 1997. 191 с.
34. Кипа К. А. Дидактическая готовность учителя: понятийная реконструкция. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gotovnost-uchitelya-k-professionalno-pedagogicheskoy-deyatelnosti-kak-kachestvo-lichnosti> (дата звернення: 15.08.2020).
35. Коваленко В. Г. Дидактические игры на уроках математики. Москва : Просвещение, 1990. 96 с.
36. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : монографія. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. 343 с.
37. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичні аспекти. Монографія. Умань: РВЦ «Софія», 2008. 332 с. 52.
38. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина [та ін.]; за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
39. Кононенко Н. Формування природничо-наукової компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Біологія і хімія в сучасній школі*. 2013. № 4. С. 42-45.
40. Концептуальні засади реформування середньої школи. Нова українська школа / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).
41. Короткова Н. А. Современные исследования детской игры. *Вопросы психологии*. 1985. №2. С. 163-168.

42. Кравчинська, Т. С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. *Підготовка керівних та педагогічних кадрів для реалізації Концепції Нової української школи: матеріали наук.-практ. інтернет-конф.* (Харків, 6 квіт. 2017 р.). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С.85-88.
43. Кудикіна Н. В. Внесок вітчизняних психологів у формуванні педагогічної теорії ігрової діяльності дітей. *Практична психологія та соціальна робота.* 2005. №1. С. 7-9.
44. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія. К.: КМПУ, 2003. 272 с.
45. Кузнєцова Л. Активізація пізнавальної діяльності на уроках природознавства у початкових класах. *Початкова школа.* 2013. № 7. С. 9-10.
46. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.
47. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності. Одеса, 1995. 160 с.
48. Кушакова І. В. Деякі питання професійної готовності майбутніх учителів початкових класів. *Гуманізація навчального процесу : зб. наук. праць.* Слов'янськ : СДПУ, 2009. С. 66-70.
49. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллин : Валгус, 1980. 334 с.
50. Леонтьев А. А. Что такое деятельностный подход в образовании. URL: <http://school2100.com/upload/iblock/ddb/ddbd4b0d94c5c90731c84a2ebc7865c1.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).
51. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва: Наука, 1984. 443 с.
52. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості: наук. монографія. Київ: КММ, 2006. 255 с.
53. Мар'євич Н. К. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів:

- автореф.дис...канд.пед.наук, Вінниця, 2015. URL: <https://vspu.edu.ua/science/dis/a2.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).
54. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії : монографія. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 384 с.
 55. Мозуль І.В. Навчання природознавства в сучасній початковій школі : програма спецкурсу. Глухів : РВВ ГНПУ, 2016. 30 с.
 56. Мозуль І.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до навчання природознавства молодших школярів в освітній системі університету. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. / За заг. ред. проф. О.В. Матвієнко. 2015. Вип. 51. С. 133-137.
 57. Навчальні програми для 1-4 класів. **Програми Нової української школи.** URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 15.01.2021).
 58. Ніколенко Л. Т. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. *Методист*. 2018. Т. 6. С.84-92.
 59. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Київ: Літера ЛТД. 2018.
 60. Новиков А. М. Методология образования. Москва: Эгвес, 2006. 488 с.
 61. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. пос. / За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2003. 240 с.
 62. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 15.08.2020).
 63. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (Наказ Міністерства соціальної політики №1143 від 10.08.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18> (дата звернення: 15.08.2020).
 64. Резапкіна Г. В. Психологический портрет учителя: опыт самодиагностики. *Психология и школа*. 2009. №1. С. 64-75.

65. Репринцева Е. А. Педагогика игры: теория, история, практика. Курск: Изд-во Курск. гос. ун-та, 2005. 421 с.
66. Рома О. Ю. Готовність учителів початкової школи до реалізації ігрових методів навчання: зміст та структура в умовах освітніх змін. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 3. №51. P.62-65.
67. Рома О. Ю. Гра по-новому, навчання по-іншому: підготовка вчителів початкової школи до роботи в Новій українській школі. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (14 травня 2020 р.) / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. Одеса : Видавець Букаєв В. В., 2020. С. 100–102.
68. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 1999. 389 с.
69. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра. К.: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
70. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення. *Рідна школа*. 2001. №4. С. 18.
71. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : [учеб. пособ.]. Москва : Народное образование, 1998. 256 с.
72. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. К.: Вища школа, 2004. 335 с.
73. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В. А. Слостенина. М. : Издат. центр «Академия», 2002. 576 с.
74. Сорочук І. І. Роль діяльнісного підходу у процесі становлення педагога нового покоління. *Young Scientist*. 2018. №12.1 (64.1). С. 63-67.
75. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Київ : Радянська школа, 1971. 208 с.
76. Тараненко С.П. Інтеграція навчальних предметів як засіб формування в учнів початкової школи цілісності сприйняття навколишнього світу. URL: <http://library.ippro.com.ua>. 2017. (дата звернення:19.04.2019).

77. Упровадження концепції Нової української початкової школи в Запорізькій області: перші кроки: колективна монографія / відп.ред. Т.Є. Гура. Запоріжжя, 2019. 260 с.
78. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей / Под ред А.В. Запорожца. Москва : Просвещение, 1996. 95 с.
79. Фесенко О., Шинкаренко В. Формування особистісного компонента професійної компетентності вчителя початкової школи в контексті нової української школи. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (68). С. 282-286.
80. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ: Магістр – S, 1998. 200 с.
81. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. Москва: Изд-во МГУ, 2003. 416 с.
82. Шишов С. Е. Мониторинг качества образования в школе. Москва: Пед. о-во России, 1998. 320 с.
83. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.
84. Шмаков С. А. Игры учащихся – феномен культуры. М.: Новая школа, 1994. 240 с.
85. Щедровицкий Г. П. Мышление – Понимание – Рефлексия. Москва: Наследие ММК, 2005. 800 с.
86. Щербакова К. Й. Рольові ігри з будівельним матеріалом як засіб соціалізації дітей дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Вип.1. С. 244-250.
87. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах. Київ: Вища школа, 2004. 205 с.
88. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва : ВЛАДОС, 1999. 360 с.
89. Як висвітлювати освітню реформу. URL: <https://video.detector.media/special-projects/yak-vysvitlyuvaty-osvitnyu-reformu-i46>. 2018. (дата звернення: 19.04.2019).

90. Якими можуть бути українські вчителі майбутнього: досвід переможців «Global teacher Prize». URL: <http://lviv1256.com/news/yakymy-mozhut-buty-ukrajinski-vchyteli-majbutnoho-dosvid-peremozhtsiv-global-teacher-prize>. 2018. (дата звер-нення 18.04.2019 р.)

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета виявлення рівня сформованості мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Просимо Вас допомогти у дослідженні проблеми готовності майбутнього вчителя до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі і дати відповіді на запитання анкети, обравши потрібне. Анкета анонімна. Ваші відповіді будуть враховані лише в узагальненому вигляді. Заздалегідь вдячні за співпрацю!

1. Чи вважаєте Ви, що вивчення природознавства має позитивний вплив на учнів початкових класів? (Підкресліть)
 - а) Так.
 - б) Скоріше так, ніж ні.
 - в) Скоріше ні, ніж так.
 - г) Ні.
2. Чи вважаєте Ви, що кожен вчитель початкових класів повинен володіти природознавчою компетентністю? (Підкресліть)
 - а) Так.
 - б) Скоріше так, ніж ні.
 - в) Скоріше ні, ніж так.
 - г) Ні.
3. Чи вважаєте Ви, що володіння методикою навчання природознавства вчителем сприяє розвитку предметної природознавчої компетентності учнів? (Підкресліть)
 - а) Так.
 - б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

4. Чи відчуваєте Ви потребу у формуванні власної природознавчої компетентності з метою її розвитку в молодших школярів? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

5. Який мотив у Вас домінує в процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу? (Підкресліть)

а). Оволодіння новими знаннями.

б). Професійна майстерність.

в). Покращення навичок спілкування.

г). Інша відповідь.

6. Чи вважаєте Ви доцільною підготовку студентів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

7. Хотіли б Ви отримати спеціальну підготовку з методики навчання природознавства для успішного здійснення своїх професійних обов'язків? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

8. Чи є у Вас бажання підвищувати власну професійну готовність до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

9. Чи задоволені Ви результатами своєї практичної природознавчої діяльності на педагогічній практиці? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

10. Чи зацікавлюють Вас нові ідеї, пов'язані із формуванням у молодших школярів предметної природознавчої компетентності? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

11. На Вашу думку, чи обов'язково завдання формування предметної природознавчої компетентності у молодших школярів повинно супроводжувати професійну діяльність вчителя початкових класів? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

12. Чи є у Вас прагнення передати свої природознавчі знання та вміння школярам? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

13. Чи цікаво Вам опанувати інноваційними формами, методами та прийомами вивчення природознавства, які зможете практично використати в роботі з учнями початкових класів? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

14. Чи є у Вас бажання вчити дітей природознавству? (Підкресліть)

а) Так.

б) Скоріше так, ніж ні.

в) Скоріше ні, ніж так.

г) Ні.

Обробка результатів:

Відповіді студентів оцінювалися за 2-бальною шкалою:

Так – 2 бали;

Скоріше так, ніж ні та Скоріше ні, ніж так – 1 бал;

Ні – 0 балів.

Додаток Б

Тестові завдання на виявлення рівня сформованості змістовного компонента готовності майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

1. Що таке природа. Якою буває природа

1. Що таке природа?

- а) Все, що нас оточує; б) предмети, зроблені людиною;
в) все, що нас оточує, крім предметів, зроблених людиною.

2. Якою буває природа?

- а) Жива, нежива; б) жива, мертва; в) рослини, тварини, люди.

3. Підкресли, що дає жива природа?

Світло, одяг, тепло, вода, їжа, меблі, ліки, повітря, папір, паливо,
будматеріали,
сировина.

4. Цукор і мед. Який із цих предметів слід віднести до природних матеріалів?

5. Які з перелічених речовин належать до природних предметів:

- а) глина; г) сіль; е) скло.
б) цукор; г) пластмаса;
в) мед; д) пісок;

6. Що таке природознавство?

а) Наука, про тваринний світ; б) рослини і тварини; в) знання про природу.

7. Чим живі організми відрізняються від предметів неживої природи?

Живі організми:

- а) вміють мислити;
б) дихають, живляться, ростуть, розмножуються, вмирають;
в) живляться, ростуть, розмножуються, говорять.

8. Підкресли, що належить до неживої природи.

Ґрунт, Сонце, тварина, повітря, зошит, зорі, людина, гори, вода, рослина,
глина

9. Яке значення має природа для людини?**2. Тіла, речовини, молекули****1. Що називається тілом?**

- а) Предмети неживої природи;
- б) живі організми і предмети неживої природи;
- в) предмети живої природи, живі організми та предмети виготовлені людиною.

2. Що складається з великої кількості речовин:

- а) предмети;
- б) живі організми.

3. Як розташовані молекули речовин у твердому стані?

- а) Дуже близько одна від одної;
- б) на значній відстані одна від одної.

4. Молекули кожної речовини мають:

- а) запах і розмір;
- б) форму і розмір;
- в) форму і колір.

5. З чого складаються речовини?

- а) З молекул;
- б) з клітин;
- в) з кисню.

6. Що станеться з кристаликами марганцівки й кристаликами солі, коли їх

вкинути в склянку з водою і розмішати?

7. Із чого складаються тіла?

- а) З води і кисню;
- б) з речовин;
- в) із кристалів.

8. Зі скількох речовин може складатися тіло?

- а) З однієї;
- б) з безлічі;
- в) з однієї або кількох.

9. Як розташовані молекули речовин у газоподібному стані?

- а) дуже близько одна від одної;
- б) на значній відстані одна від одної.

10. Все, що нас оточує, називають:

- а) речовинами;
- б) молекулами;
- в) тілами.

11. Чим молекули одних речовин відрізняються від молекул інших речовин?

- а) Формою і розміром;

- б) запахом і розміром;
- в) формою і кольором.

3. Сонячне світло і тепло

1. Що таке Сонце?

- а) Зірка;
- б) розжарене небесне тіло;
- в) планета.

2. Сонячне проміння...

- а) може проникати через непрозорі предмети;
- б) не може проникати через непрозорі предмети;

3. Сонячне світло – це:

- а) тепло;
- б) теплова енергія;
- в) світлова енергія.

4. Без світла стебла рослин стають:

- а) міцні і яскраві;
- б) безбарвні і тоненькі;
- в) жовті і блискучі.

5. Яке значення у природі має сонячне тепло?

- а) Щоб грітися;
- б) щоб росли рослини;
- в) для життєдіяльності тваринного і рослинного світу.

6. Для чого сонячна енергія потрібна людям?

7. Сонячні промені падають на Землю:

- а) криволінійно;
- б) прямолінійно;

8. Найбільше тепла віддають променію, якщо Сонце:

- а) високо над горизонтом;
- б) низько над горизонтом.

9. Сонячне тепло – це:

- а) електрика;
- б) теплова енергія;
- в) світлова енергія.

10. За допомогою світла рослини утворюють:

- а) поживні речовини;
- б) кисень;
- в) плід.

11. Яке значення у природі має сонячне світло?

- а) Щоб загорати;
- б) для утворення поживних речовин, росту, розвитку;
- в) щоб було видно навколишній світ.

12. Для чого сонячна енергія потрібна рослинам?

4. Повітря навколо нас. Властивості повітря

1. Як називається оболонка Землі?

- а) Біосфера;
- б) атмосфера;
- в) гідросфера.

2. Де знаходиться повітря?

- а) В усіх порожнинах;
- б) у ґрунті;
- в) у воді;
- г) у космосі.

3. Підкресли зайві слова.

Повітря має властивість рухатись, нагріватись, охолоджуватись, воно прозоре;

має запах, колір, смак.

4. Повітря:

- а) не пропускає сонячне повітря.;
- б) погано пропускає сонячне повітря;
- в) добре пропускає сонячне повітря.

5. Повітря потрібне людині, тваринам і рослинам, щоб:

- а) дихати; б) думати; в) рухатись.

6. Тепле повітря:

- а) опускається вниз;
- б) піднімається вгору.

7. Повітря – це:

- а) тверде тіло;
- б) рідке тіло;
- в) газоподібне тіло.

8. Встав пропущені слова.

Усім живим організмам для дихання потрібне _____. Під час дихання вони поглинають _____, а виділяють _____.

9. Атмосфера :

- а) складається з кількох шарів;
- б) не має шарів.

10. Властивості повітря:

- а) прозоре, безбарвне, не має запаху;
- б) непрозоре, безбарвне, не має запаху;
- в) прозоре, безбарвне, має запах.

11. Тепле повітря:

- а) легше, ніж холодне;
- б) таке саме, як холодне;
- в) важче, ніж холодне.

12. Живі організми живуть у:

- а) найбагатшому на тепло шарі атмосфери;
- б) найбагатшому на кисень шарі атмосфери;
- в) найбагатшому на світло шарі атмосфери.

5. Склад повітря. Охорона повітря

1. Яке значення в природі має кисень?

2. Звідки в повітря потрапляє вуглекислий газ?

- а) з рослин;
- б) з людського організму;
- в) з ґрунту.

3. Повітря – це :

- а) тверде;
- б) рідке;
- в) газоподібне тіло.

4. Яку частину становить повітря на Землі?

- а) Сьому;
- б) п'яту;
- в) третю.

5. Як у повітря потрапляє водяна пара?

Виберіть правильні відповіді.

- а) Під час дихання тварин і людей,
- б) виділяється листям рослин,
- в) з океанів, морів, річок;
- г) під час опадів;
- д) внаслідок випаровування з водойм, ґрунту
- д) в атмосфері.

6. Як люди дбають про чистоту повітря?

- а) Спалюють опале листя;
- б) насаджують дерева, куші, трав'янисті рослини;
- в) будують повітроочисні споруди.

7. Які речовини забруднюють повітря?

- а) Водяна пара; б) пил, сажа, дим.

8. Як у повітря потрапляє кисень?

- а) з рослин;
- б) з людського організму;
- в) з ґрунту

9. Найбільше у повітрі:

- а) вуглекислого газу; б) кисню; в) азоту.

10. Кисень:

- а) не розчиняється у воді;
- б) розчиняється у воді.

11. Повітря сухе, якщо:

- а) мало водяної пари; б) жарко; в) багато азоту.

12. Звідки в повітрі беруться шкідливі речовини?

Виберіть правильні відповіді.

- а) з рослин;
- б) промислових відходів, відпрацьованих газів,
- в) аварій на хімічних заводах, атомних станціях;
- г) із забруднених водойм.

6. Властивості води-рідини. Вода-розчинник**1. Що становить більшу частину поверхні Землі?**

- а) Суша; б) сіль; в) вода; г) повітря.

2. Вода у твердому стані --це:

- а) водяна пара;
б) сніг;
в) дощ.

3. Вода має такі властивості:

- а) текуча, має запах, не має власної форми, прозора, безбарвна;
б) текуча, без запаху, не має власної форми, прозора, безбарвна;
в) текуча, без запаху, не має власної форми, непрозора, безбарвна.

4. Яку особливу властивість має вода при замерзанні?

- а) починає стискатися;
б) починає розширюватись.

5. Що відбувається з водою, коли вона проходить крізь товщу землі?

- а) Нагрівається; б) охолоджується; в) очищається; г) забруднюється.

6. Речовини, які розчиняються у воді, називаються:

- а) розчинниками;
б) розчином;
в) розчинними у воді.

7. Де на Землі зустрічається вода? Підкресли правильну відповідь.

У ґрунті, у рослинах, у повітрі, в камінцях, у тваринах, у торфі, в нафті, в людині.

8. Вода у рідкому стані - це:

- а) водяна пара;
б) іній;
в) туман;

9. Вода у природі перебуває у станах:

- а) твердому, рідкому, газоподібному;
б) міцному, рідкому, газоподібному;
в)) твердому, рідкому, легкому.

10. Вибери правильні відповіді. Природні розчини – це:

- а) оцет; б) вода у водоймах; в) мінеральні джерела;
г) сік; г) сік рослин; д) чай; е) кров.

11. Які речовини можуть розчинятися у воді?

- а) Тверді, рідкі та газоподібні;
б) тільки тверді;
в) тільки рідкі.

12. Яка речовина є розчинною?

- а) Пісок;
б) марганцівка;
в) крохмаль.

7. Перетворення води. Кругообіг води в природі

1. Що таке перетворення води?

2. Запишіть відповіді: так чи ні.

- а) Від розчинених у воді речовин не залежить стан води.
б) Перетворення води із одного стану в інший і переміщення її у природі

називається кругообігом.

в) перетворення води – рідини на пару називають замерзання.

3. Рушійні сили кругообігу води в природі:

а) сила тертя;

б) сила тиску;

в) виштовхувальна сила;

г) сонячна енергія та сила земного тяжіння.

4. Допишіть речення.

З поверхні річки, озера, ставка, моря, океану, а також з рослин вода постійно ...

5. Чому влітку у водоймах стає менше води?

а) Вона випаровується;

б) її випиває худоба;

в) її використовують люди для потреб.

6. Яке значення для людини має вода?

7. Що називається кругообігом води в природі?

8. Запишіть відповіді: так чи ні.

1) Більшу частину поверхні Землі займає вода.

2) Вода знаходиться в океанах, морях, річках, озерах, ставках, але під землею її немає.

3) У повітрі вода одночасно є у рідкому, твердому, газоподібному станах.

9. Водяна пара:

а) легка, прозора, безбарвна;

б) легка, прозора, має блакитний відтінок;

в) легка, непрозора, безбарвна.

10. Перетворення води – рідини на пару називають:

а) замерзання;

б) зникнення;

в) випаровування.

11. Які причини переходу води з одного стану в інший.

а) При нагріванні та замерзанні;

б) зміна пір року;

в) при опадах.

12. Чому воду називають вічною мандрівницею?

а) Мандрує різними країнами; б) постійно переміщується;

в) переходить з одного стану в інший; г) належить до живої природи.

8. Гірські породи. Як гірські породи утворилися в природі.

Що таке корисні копалини

1. Що називають гірськими породами?

2. Пісок - - це гірська порода, яка перебуває у:

а) твердому стані; б) рідкому стані; в) газоподібному стані.

3. Виберіть правильну відповідь:

1) нафта утворилася із решток рослин і тварин;

2) нафта утворилася у результаті виверження вулканів;

3) нафта потрапила на Землю з космосу.

4. Підкресліть назви горючих корисних копалин:

торф, кам'яне вугілля, нафта, природний газ, залізна руда, вапняк, пісок, глина, граніт

5. Доведіть, що вапняки утворюються у морях і океанах.**6. Без якого виду корисних копалин не могли б працювати мотори літаків, автомобілів, автобусів?**

а) Без природного газу;

б) без нафти;

в) без кам'яного вугілля.

7. Скільки потрібно років, щоб утворились корисні копалини?

а) Десятки років, б) сотні років,

в) тисячі років, г) мільйони років.

8. Яка частинка впливає на колір граніту:

а) кварц,

б) польовий шпат,

в) слюда.

9. Із перелічених властивостей корисних копалин підкресліть ті, що належать торфу: не горить, безбарвний, забарвлений у різні відтінки бурого кольору, горить, утворюючи багато диму і попелу; некрихкий; крихкий; добре вбирає вологу; не тоне у воді; легше за воду; тоне у воді.

10. З чого утворився торф:

а) з глини,

б) з каміння,

в) з відмерлих решток вологолюбних рослин.

11. Щоб добути кам'яне вугілля:

а) бурять свердловини,

б) будують шахти,

в) добувають відкритим способом.

12. Що називають „чорним золотом“?

а) Кам'яне вугілля;

б) нафту;

в) торф.

9. Ґрунт**1. Верхній шар землі значно темніший через те, що ...**

а) у ньому живуть дощові черв'яки.

б) у ньому живуть личинки травневого хруща.

в) опале листя, відмерлі рослини і тварини перегнивають.

г) опале листя, відмерлі рослини і тварини не перегнивають.

2. Яка головна ознака ґрунту?

а) Твердість

б) М'якість

в) Вологість.

г) Пухкість

г) Родючість

д) Заболоченість.

3. Що входить до складу ґрунту?

а) Вода. в) Торф. г) Перегній, е) Глина.

б) Крейда. г) Комахи, д) Пісок. е) Миші.

4. Рослини не можуть жити без ґрунту тому, що:

- а) вони з ґрунту корінням вбирають воду й розчинені в ній мінеральні солі;
- б) вони з ґрунту стеблом вбирають воду і розчинені в ній солі;
- в) вони в ґрунті утворюють бульби;
- г) коріння дихає повітрям яке є у ґрунті.

5. Для яких тварин ґрунт не є домішкою?

- а) Диких качок, б) метеликів, в) зайців, г) дощових черв'яків,
- г) лелек, д) кажанів, е) мурашок, є) личинок комах, ж)

бджіл.

6. Що потрібно робити хліборобам з ґрунтом, щоб отримувати високі врожаї?

- а) Обробляти, б) засмічувати, в) удобрювати,
- г) зрошувати, г) проганяти птахів, д) захищати від вітрів.

7. Верхній пухкий шар землі, на якому зростають рослини – це:

- а) пісок б) глина в) ґрунт г) чорнозем

8. Яка головна ознака ґрунту?

- а) Вологість б) пухкість в) колір г) родючість

9. Найродючіший ґрунт - чорнозем. Від інших ґрунтів він відрізняється тим, що:

- а) містить багато перегною;
- б) у ньому живе багато личинок різних комах;
- в) у чорнозем легко проникають вода і повітря;
- г) у ньому добре зберігається вода.

10. Рослини не можуть жити без ґрунту тому, що:

- а) вони з ґрунту стеблом вбирають воду і розчинені в ній солі;
- б) проникаючи глибоко корінням у ґрунт, рослина міцно закріплюється в ньому;
- в) Сонце нагріває ґрунт, а він віддає своє тепло рослині;
- г) коріння дихає повітрям яке є у ґрунті.

11. Що вбирає рослина з ґрунту?

- а) Воду; б) пісок; в) поживні речовини; г) світло.

12. Як потрібно охороняти ґрунт?

- а) Ґрунт потрібно обробляти і зрошувати. б) На схилах ярів висаджувати дерева.

- в) Насаджувати лісові смуги, щоб послабити силу вітру.

- г) Ґрунт потрібно удобрювати і зрошувати.

10. Зелене диво Землі. Будова рослин. Рослини – живі організми

1. Вибери правильні відповіді. Рослини складається з :

- а) гілок; б) корінь; в) стебло;
- в) квітка; г) ягода; г) листок;
- д) плід з насінням.

2. Які поживні речовини утворюють рослини?

- а) Цукор і крохмаль;
- б) мінеральні добрива;
- в) білок.

3. На які царства, поділяються живі організми:

- а) рослини, г) гриби,

- б) люди, д) дроб'янки,
в) бактерії, е) перегній,
г) тварини, є) віруси.

4. Рослини ростуть, розмножуються, відмирають – значить, вони належать до:

- а) неживої природи;
б) живої природи.

5. Для виготовлення цукру і крохмалю потрібна:

- а) теплова енергія,
б) сонячна енергія.

6. Як називають плід у кавуна?

- а) Овоч; б) ягода; в) фрукт.

7. Яка головна умова утворення поживних речовин в рослинах?

- а) Тепло;
б) світло;
в) вода.

8. Для чого потрібна квітка?

- а) Для краси;
б) для виділення нектару;
в) для розмноження.

9. Що рослини виділяють під час дихання?

- а) Вуглекислий газ;
б) кисень;
в) поживні речовини.

10. Поживні речовини утворюються під дією:

- а) тепла, б) води, в) світла.

11. Яблуна — частина живої природи. Чому?

12. Як називається плід у баклажана?

- а) Ягода; б) овоч; в) фрукт.

11. Дерев, кущі, трав'янисті рослини

1. Скільки видів рослин росте в Україні?

- а) 500 тисяч;
б) 16 тисяч;
в) 27 тисяч.

2. Кілька дерев'янистих стебел має:

- а) б) в)

Запиши назву.

3. Підкресли назви листяних дерев.

Каштан, сосна, вишня, модрина, верба, берега, ялина, клен, груша, тополя.

4. До однорічних рослин належить:

- а) морква; б) соняшник; в) пирій.

5. Підкресли назви культурних рослин.

Тополя, береза, капуста, кульбаба, грицики, картопля, деревій

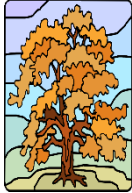
6. Рослини, які вирощує людина, називаються:

- а) овочевими;
б) фруктовими;
в) культурними.

7. За допомогою птахів поширюється насіння:

- а) горобини; б) клена; в) маку.

8. Одне дерев'янисте стебло має:

Напиши назву.

9. Підкресли назви хвойних дерев.

Сосна, тополя, слива, клен, ялина, береза, смерека, дуб, модрина, яблуня.

10. До дворічних рослин належить:

- а) горох;
б) осот;
в) буряк.

11. Вітром поширюється насіння:

- а) вишні; б) кульбаби; в) лопуха.

12. Чому рослини називають зеленим дивом?

- а) Поглинають кисень і виділяють вуглекислий газ;
б) виділяють у повітря кисень, необхідний для дихання;
в) прикрашають наше життя.

12. Тварини – частина живої природи

1. Для чого тварини переміщуються?

- а) Щоб побачити далекі краї; б) щоб знайти корм.

2. Що є кормом для тварин?

- а) Поживні речовини; б) рослини; в) тварини.

3. Чим різняться тварини різних видів?

- а) Будовою і формою тіла;
б) способом живлення;
в) місцем проживання;
г) способом розмноження

4. Прочитайте назви тварин. Ту тварину, яка є зайвою у даній групі, підкресліть.

Собака, білка, корова, кріль, кіт.

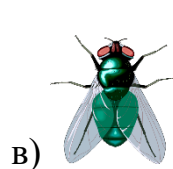
Вовк, олень, кінь, лисиця, лось.

Щука, карась, ведмідь, лящ.

5. Серед назв диких тварин підкресли зайву.

Тигр, лев, лисиця, олень, лис.

6. До хижих тварин належить:

7. Чим тварини відрізняються від рослин?

- а) Належать до живої природи;
- б) будовою;
- в) живленням.

8. За якими ознаками тварини подібні до інших живих організмів?

- а) Рухаються;
- б) дихають;
- в) розмножуються.

9. Які особливі ознаки мають тільки тварини?

- а) Переміщуються з одного місця в інше;
- б) розмножуються;
- в) дихають;
- г) живляться.

10. Прочитайте назви тварин. Ту тварину, яка є зайвою у даній групі, підкресліть.

Щука, карась, ведмідь, лящ.

Кропив'янка, яблунева плодожерка, сонечко, синиця, попелиця.

Снігур, журавель, жук-олень, ластівка, лелека.

11. Карась--це:

- а) комаха;
- б) плазун;
- в) риба.

12. До рослиноїдних тварин належить:

- а) борсук;
- б) зозуля;
- в) хом'як.

13. Серед назв диких тварин підкресли зайву.

Борсук, заєць, білка, їжак, миша.

Додаток В

Анкета виявлення рівня сформованості процесуального компонента готовності майбутніх учителів до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Просимо Вас допомогти у дослідженні проблеми готовності майбутнього вчителя до впровадження ігрових технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі і дати відповіді на запитання анкети, обравши потрібне. Анкета анонімна. Ваші відповіді будуть враховані лише в узагальненому вигляді. Заздалегідь вдячні за співпрацю!

Факультет, курс _____

1. Оцініть свою готовність до навчання природознавства на момент приходу в школу на практику (об'єктивна самооцінка) (Потрібне підкреслити):
 - а) Повністю готовий.
 - б) Скоріше готовий, ніж не готовий.
 - в) Частково готовий.
 - г) Скоріше не готовий, ніж готовий.
 - д) Абсолютно не підготовлений.
2. В якому класі Ви проходили педагогічну практику?
3. За яким підручником (автор) працювали на уроках природознавства?
4. Яку додаткову навчально-методичну літературу використовували?
5. Яка тема з природознавства вивчалась під час практики?
6. Як Ви готувалися до уроку природознавства?
7. Які типи уроків Ви проводили? (з тематичного планування)
8. Яке обладнання Ви використовували на уроках природознавства?
9. Скільки уроків природознавства Ви відвідали?
10. Скільки уроків природознавства Ви провели?
11. Скільки уроків Ви обговорили (проаналізували) з вчителем і методистом?

12. Чи володієте Ви основою базових знань з дисципліни «Методика навчання природознавства»? (Підкресліть)
- Так.
 - Скоріше так, ніж ні.
 - Скоріше ні, ніж так.
 - Ні.
13. Чи володієте Ви природознавчою термінологією та словесними методами навчання? (Підкресліть)
- Так.
 - Скоріше так, ніж ні.
 - Скоріше ні, ніж так.
 - Ні.
14. Чи є важливим, на Вашу думку, вміння використовувати ігрові технології в процесі вивчення природознавства з молодшими школярами? (Підкресліть)
- Так.
 - Скоріше так, ніж ні.
 - Скоріше ні, ніж так.
 - Ні.
15. Чи переконані Ви у значущості ігрового підходу до роботи з учнями в процесі вивчення природознавства? (Підкресліть)
- Так.
 - Скоріше так, ніж ні.
 - Скоріше ні, ніж так.
 - Ні.
16. Оцініть у балах від 0 до 5 Вашу готовність до педагогічної практики:
- уміння планувати власну діяльність, розподіляти час на уроці –
 - уміння розробляти план-конспект уроку, підбирати засоби навчання –
 - уміння пояснювати молодшим школярам новий матеріал –
 - уміння складати завдання до тексту підручника –
 - уміння підбирати завдання до наочності, використовувати дидактичний матеріал на уроці природознавства –
 - уміння проводити роботу з картою та глобусом –
 - уміння організовувати діяльність учнів в куточку живої природи, в краєзнавчому куточку, на пришкольній навчально-дослідній ділянці та географічному майданчику –
 - уміння здійснювати колективну діяльність учнів з природознавства, організовувати групову діяльність на уроці –

- 9) уміння організувати фенологічні спостереження молодших школярів –
- 10) уміння проводити уроки з природознавства –
- 11) уміння проводити практичні та лабораторні заняття з природознавства –
-
- 12) уміння проводити екскурсії з природознавства –
- 13) уміння використовувати інноваційні технології навчання –
- 14) уміння реалізовувати проблемний метод навчання –
- 15) уміння диференціювати завдання за ступенем складності та рівнем творчості –
- 16) уміння здійснювати перевірку та контроль засвоєних учнями знань –
- 17) уміння спілкуватись з учнями про природу –
- 18) уміння використовувати образне слово на уроках природознавства –
- 19) уміння пояснювати природничі поняття та терміни –

17. Оцініть власну готовність до навчання природознавства на момент приходу в школу на практику (об'єктивна самооцінка):

- повністю готовий або скоріше готовий, ніж не готовий;
- частково готовий;
- скоріше не готовий, ніж готовий;
- абсолютно не підготовлений.

18. Ранжуйте за ступенем важкості складові готовності до навчання природознавства молодших школярів:

- пояснювати матеріал
- використовувати дидактичний матеріал
- організація групової діяльності
- використовувати ігрові ситуації
- інша відповідь

19. Якою оцінкою Ви оцінюєте свою довузівську природознавчу підготовку? Чому саме так? Поясніть.

19. Оцініть, якою мірою лекційні, практичні, семінарські заняття з методики навчання природознавства в університеті вплинули на успішність та результативність теоретичної та практичної діяльності з природознавства?

Додаток Д

Фрагменти уроків природознавства з використанням ігрових технологій навчання

Тема. *Рослини – живі організми, джерело поживних речовин і кисню на Землі.*

Мета: систематизувати знання учнів про рослини як частину живої природи, поглибити знання про істотні ознаки рослин, продовжити формувати поняття «дерева», «кущі», «трав'янисті рослини»; вчити розрізняти органи рослин; розвивати вміння класифікувати, порівнювати предмети, знаходити істотні ознаки та робити певні висновки, розширити та збагатити знання учнів про рослини своєї місцевості, спонукати до дослідницької діяльності, пробуджувати пізнавальний інтерес; виховувати любов до природи та дбайливе ставлення до рослин.

Обладнання: схеми-опори, таблиці, малюнки, виготовлені за допомогою ППЗ, слайд-презентації, загадки, сигнальні картки, гербарій, підручник «Я і Україна» 3 клас Т.М. Байбара, Н.М. Бібік.

Тип уроку: засвоєння нових знань, умінь і навичок.

II. Актуалізація опорних знань

1. Гра «Хто швидше?» Розподілити малюнки на дві групи.

(Предметні малюнки: сонце, дерево, будинок, камінь, місяць, гори.)

- Що виявилось зайвим? Чому? (*Будинок, автомобіль*)

- Якою буває природа?

- Що ми відносимо до живої природи?

Жива природа

2. Загадка

Що воно таке:

Дихає, росте,

Живиться, розмножується,

А не ходить? (Рослина)

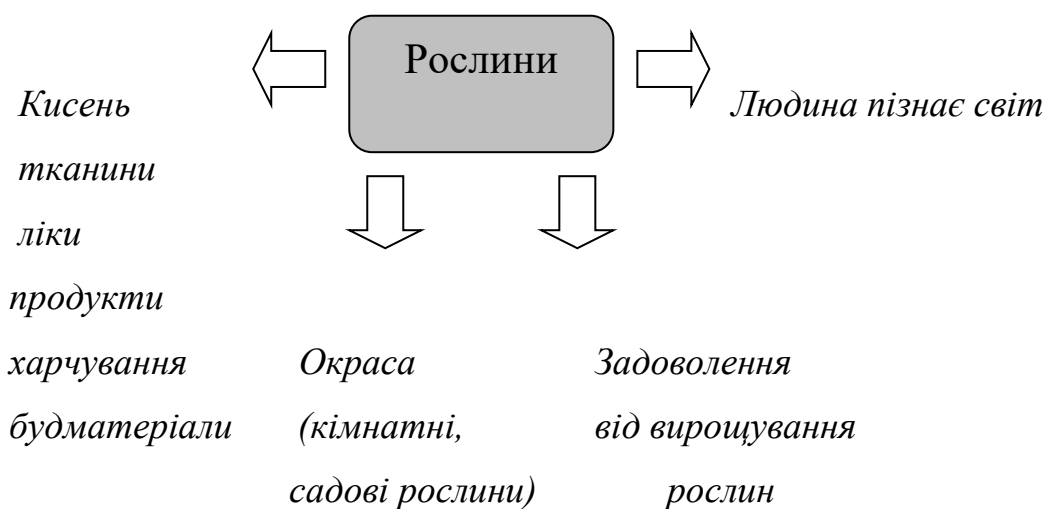

- Чи потрібні нам рослини?

- Що вони нам дають?

3. Інтерактивна гра «Асоціативний кущ».

Значення рослин для людей

VI. Закріплення вивченого матеріалу

1. Гра « Знайди помилку». (Правильне твердження сигналізують зеленою картою, а помилкове – червоною.)

- Рослини - це частина неживої природи.
- Рослини виділяють вуглекислий газ.
- Рослини розмножуються насінням.
- На планеті Земля рослини не потрібні.
- Коріння вбирає з ґрунту воду.
- Із квітки утворюється плід.

Додаток Е

Використання наочних посібників в ігровій діяльності молодших школярів на уроках природознавства

Гра «Хто зайвий? Чому?»

(Показуємо малюнки із зображенням кількох тварин, а учні повинні відгадати і пояснити, хто зайвий):

1. Ведмідь, сова, білка, заєць.

2. Лисиця, їжак, окунь, вовк.

3. Сова, ластівка, орел, ведмідь.

4. Заєць, вовк, бджола, ведмідь.

ток Є

Система дидактичних ігор природознавчого змісту

«Обери правильну дорогу»

Дидактичне завдання. Уточнити знання дітей про взаємозв'язок людини з природою на основі конкретних правил поведінки в природному середовищі.

Ігрова дія. Дитина має визначити, якою стежкою вона пройде і пояснити свій вибір.

Хід гри.

I варіант. Пропонуються три стежки. Якщо піти першою – можна потоптати конвалії, якщо другою – наступити на мурашник. Посередині третьої – горить багаття.

Висновок, що мають робити учасники гри: іти третьою стежкою, але спочатку загасити багаття.

II варіант. Слід обрати дорогу. На першій розташований завод – тут забруднене повітря. На другій – рухається багато транспорту. Третя дорога – алея з густо насадженими деревами. Висновок, що мають зробити учасники гри: найкраще йти третьою дорогою, оскільки тут дихатимеш чистим повітрям і можеш послухати спів птахів.

«Треба – не можна»

Дидактичне завдання. Закріпити правила поведінки в природному середовищі.

Ігрова дія. Дитина має дати правильну відповідь, як слід і як не слід поводитися в природі. І в цьому випадку вона отримує фант. Виграє той, хто збере найбільше фантів.

Хід гри.

Вчитель пропонує дітям уявити, що вони знаходяться в лісі. Потрібно пригадати, як слід поводитися і чого не можна робити. Вчитель називає дію, а діти відповідають «можна» чи «не можна».

Згодом пропонується ускладнений варіант гри. На слова вчителя «можна» або «не можна» діти називають відповідні вчинки.

Можна: саджати квіти і рослини;

охороняти рідкісні рослини;
берегти молоді рослини;
обгороджувати мурашники;
спостерігати за жабами;
милуватися красою природи;
підгодовувати птахів;
прибирати місце відпочинку.

Не можна: ламати гілки дерев;
обдирати кору дерев;
рвати багато квітів;
збивати гриби ногами;
ловити метеликів;
руйнувати павутиння та мурашники;
ловити жаб.

«Відгадай правило»

Дидактичне завдання. Закріпити вміння дітей співвідносити зображені на малюнках вчинки із відомими їм правилами.

Унаочнення. Малюнки до таких правил.

1. Не зривай квіти.
2. Не лови бабок, метеликів.
3. Не ламай гілки дерев, кущів.
4. Не руйнуй мурашників.
5. Не чіпай пташиних гнізд.

«Хто краще запам'ятав»

Дидактичне завдання. Уточнити знання дітей про взаємозв'язки між об'єктами природи; закріпити знання про птахів, природоохоронні переконання дітей.

Хід гри.

Розповідь вчителя про користь птахів.

Вірш К.Приходько «Лісова бригада»

У лісі сталася біда –

Гусінь листя об'їда:

І на дубі, і на клені,

І на ясені зеленім.

Солов'ї, шпаки, синиці

Вмить злетілись, як годиться,

І давай сурмить тривогу:

- Гей, пташки! На допомогу!

Діти повинні назвати дерева, що постраждали від шкідників, птахів, які врятували ці дерева. Зробити висновок про користь, яку вони приносять деревам; встановити причинно-наслідковий зв'язок. Хто правильно відповів – отримує фішку. Виграє той, хто отримав більше фішок.

«Відгадай, хто це?»

Вчитель включає запис голосів тварин і птахів, діти повинні відгадати, хто це?

Мета. Закріпити назви птахів і тварин та вміння групувати тварин і птахів (свійські та дикі).

«Ходить буква рядами»

Дидактичне завдання. Група дітей (під музику) рухається по колу. Ведучий в середині кола рухається в протилежному напрямку. Говорить слова:

Ходить буква рядами,
Дружити хоче з вами,
Кого за руку візьме
Нехай той птаха назве.

Ведучий торкається рук дитини і говорить букву. Дитина повинна назвати назву птахів, що починаються з цієї букви.

Можна замінити слово «птаха» на звіра, кущ, дерево.

«Допоможіть кожному потрапити додому»

Дидактичне завдання. Грає двоє дітей чи дві команди. Вони отримують картинки із зображенням тварин та їх житлом. За сигналом потрібно правильно розкласти картинку тварини і напроти його будиночок. Хто перший правильно це зробить, той і переможець.

Обладнання. Два комплекти малюнків.

Барліг – ведмідь;
Риба – акваріум;
Собака – будка;
Шпак – шпаківня;
Бджола – вулик;
Жаба – вода;
Птах – гніздо;
Білка – дупло;
Нора – миша.

«З якої квітки бджілка збрала мед?»

Дидактичне завдання. Грає довільна кількість дітей. Кожен отримує «бджілку з відерцем», на якому написана літера. За сигналом потрібно правильно посадити бджілку на квітку, з якої вона збере мед, тобто на квітку, назва якої розпочинається з цієї літери.

«Якими звуками розрізняємо цих тварин?»

Дидактичне завдання. На дошці виставлено картинки із зображенням сови, півня, корови, собаки, ворони, вужа, лева, корови, жаби, свині і т.д.

Вчитель називає: каркає. Кукурікає, шипить, гавкає, гарчить, реве, мукає, кумкає, ухає, рохкає.

Відповідно із сказаним дитина, яка знає, бере картинку і показує дітям із звуком цієї тварини.

«Коли це буває»

Дидактичне завдання. Кожна дитина отримує чи вибирає самостійно половинку картинку із зображенням дерева. Поділившись на групи по двоє дітей виконують спільне завдання. Скласти картинку. Розповісти про це дерево та його охорону.

Обладнання. Картинки із зображенням дерев (каштан, береза, горобина тощо), кожна у різні пори року (взимку, влітку, восени, весною), картинки розрізнені на дві частини.

«Посади клумбу по порядку»

Дидактичне завдання. Грає 5-10 дітей. Кожен гравець вибирає квітку (в пелюстках є цифра) і повинен посадити тільки тоді, коли наступить його черга.

Обладнання. Набірне полотно (клумба).

Квіти: мак -1, волошка -2, пролісок – 3, троянда -4, фіалка – 5, конвалія – 6, барвінок – 7, мальва – 8, кульбаба -9, ромашка – 10.

«Знайди своє дерево»

Вчитель кожному учневі роздає листочки з берези, дуба, липи, горіха, клена і т.д. (обрати дерева, які ростуть на території школи) і пропонує пограти у гру «Хто швидше знайде своє дерево».

За сигналом вчителя діти розбігаються на подвір'ї і відшуковують своє дерево. Гра повторюється три рази.

«Хто в лісі живе»

Ця гра розпочинається загадками. Діти відгадують їх, відбирають ті назви, які можна вписати в клітинки на запропонованому малюнку.

Сіреньке, маленьке, хоч якого kota з місця стягне. (Миша)

Біжить він у долині у сіренькій кожушині. (Заєць)

Хоч не шию я ніколи, а голок у мене доволі. (Їжак)

Живе в лісі, хижа, дика, душить кури та індики. (Лисиця)

По полю гасає, овечок хапає і нас лякає. (Вовк)

Влітку наїдається, взимку відсипається. (Ведмідь)

«Хто де живе»

Дидактичне завдання. Дитина отримує пейзаж лісу, річки, неба і картинку із зображенням птахів, риб, комах, звірів.

Завдання. розмістити відповідно хто де живе.

«Горобчики»

Дидактичне завдання. Гравці називають себе квітами, кущами або деревами. Наприклад: яблуня, дуб, тополя, груша і т.д. Ведучий починає гру, він говорить:

«Цвірінь, цвірінь, сидів горобчик на малині, полетів на яблуню.» Яблуня підхоплює: «Цвірінь, цвірінь, сидів горобчик на яблуні, полетів на ...»

Вказівки до гри. Мінімальна кількість - чотири. Розмову вести чітко, швидко, за зволікання і неухважність береться фант. Потім розігруються фанти.

«Павутинка»

Дидактичні завдання. Вчитель розподіляє ролі, кожній дитині прикріплює таблички з відповідним малюнком. Діти стають у коло, один з них тримає клубок ниток і розпочинає гру: «Я липа, мені потрібне сонце». Далі продовжують по черзі: «Сонце називає повітря», «повітрям дихає білочка», «Білочка їсть горішки ліщини», «На ліщині живуть комахи», «Комах їдять жаби», «Жаб поїдають лелеки», «Лелеки приносять користь людям», «Людям потрібне сонце».

Перший гравець тримає кінець нитки, а клубок кидає «Сонцю», потім мандрує до «Повітря», «Білочка», «Ліщина» - і так доки всі гравці не будуть взаємопов'язані між собою клубком.

Підсумок. В природі існують взаємозв'язки, а їх вивчає наука екологія.

«Як тварини грають у квача»

Дидактичне завдання. гравці діляться на дві команди і стають шеренгами один навпроти одного на відстані 3-4 метри. За командою одна група «тварин» втікає, а інша наздоганяє їх.

Проте вони повинні рухатися по-особливому – як тварини. Наприклад, в одній групі – стрибають, як жаби, в наступній – високо піднімаючи ноги, як чаплі. За кожного спійманого гравця команда отримує одне очко. При повторі гри діти міняються ролями. Перемагає та команда, що першою набрала певну кількість очок. Зауваження: хто неправильно імітує рухи тварин, або, поспішаючи, виконує їх несумлінно вибуває з гри.

«У зоопарку»

Дидактичне завдання. Діти об'єднуються у дві команди і шикуються в дві шеренги, відстань між якими 5-10 кроків. Гравці кожної команди по черзі зображають певну тварину за допомогою різноманітних рухів, жестів, міміки і т. д.

Суперники мають відгадати, про яку тварину йде мова. Як тільки її «розсекречено», одна команда втікає, а інша – наздоганяє. Впіймані переходять на бік суперників. Потім команди міняються ролями і гра триває. Перемагає та команда, яка має найбільше пійманих.

«Знайди свій дім»

Дидактичне завдання. Кожен із гравців отримує назву певної рослини чи тварини різних природних угруповань (лісу, поля, саду, луків, водойми). Кілька з них, що стоять на відстані 10-12 метрів від усіх учнів, за кілька метрів одне від одного, за командою вчителя показують назви цих угруповань, а учні, що стоять в ряд, біжать туди, де їхня рослина чи тварина зустрічаються в природі. Виграє та команда, що першою прибіжить і візьметься за руки, міняються назвами.

